

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Юридичний факультет

Кафедра цивільного та кримінального права і процесу

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор

Іщенко Н.М.

« — » _____ 2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»

Спеціальність: 081 «Право»

Розробник
Завідувач кафедри розробника
Завідувач кафедри спеціальності
Гарант освітньої програми
Декан юридичного факультету
Директор НН ІПО
Начальник НМВ

Озерський І.В. _____
Блага А.Б. _____
Коваль А.А. _____
Коваль А.А. _____
Січко Д.С. _____
Норд Г.Л. _____
Шкірчак С.І. _____

Миколаїв – 2021

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни		
Найменування дисципліни	Актуальні проблеми юридичної психології		
Галузь знань	08 Право		
Напрямок підготовки	081 «Право»		
Спеціальність			
Спеціалізація (якщо є)			
Освітня програма	«Право»		
Рівень вищої освіти	Магістр (другий рівень) перший рік навчання		
Статус дисципліни	Вибіркова. Цикл фахової підготовки.		
Курс навчання	ДФН - 5	ЗФН - 5	
Навчальний рік	2021-2022	2021-2022	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма	
	9	13,4	
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	3 кредити / 90 годин для денної форми 3 кредити / 135 годин для заочної форми		
Структура курсу:	Денна форма	Заочна форма	
	– лекції	15	12
	– семінарські заняття (практичні, лабораторні, півгрупові)	15	8
	– годин самостійної роботи студентів	60	115
Відсоток аудиторного навантаження	33%	15%	
Мова викладання	Українська		
Форма проміжного контролю	Тестовий зріз знань		
Форма підсумкового контролю	Залік		

2. Мета, завдання та результати вивчення дисципліни

Мета: озброєння студентів університету системою загально-теоретичних та практично-орієнтованих знань, вмінь і навичок психологічного опосередкування права. Однією з важливих умов підвищення ефективності професійної діяльності фахових юристів є їх якісна юридико-психологічна підготовка. Психологічний аналіз юридичної діяльності показав, що вона віднесена до вищих форм складної практичної діяльності і в силу цього висуває досить високі і різнобічні професійні вимоги до особистості правоохоронця та юриста у цілому.

Завдання:

- вивчення психологічних закономірностей та властивостей, що є важливими для юриста;
- вивчення психологічних методів і прийомів, що застосовуються в праві;
- оволодіння психологічними знаннями з метою їх застосування в юридичній діяльності;
- закріплення навиків самостійного вивчення і аналізу правозастосовної практики у частині її психологічного опосередкування.

Передумови вивчення дисципліни: Навчальна дисципліна «Актуальні проблеми юридичної психології» спрямована на професійну та практичну підготовку майбутнього юриста, а тому вивчає факти, закономірності та механізми людської психіки у сфері регульованих правом відносин, що визначаються інтегральною тріадою елементів «людина - право - суспільство». Спецкурс «Актуальні проблеми юридичної психології» передбачає перехід від загальних питань, що мають теоретико-методологічне значення, до аналізу та рекомендацій з юрисдикційних та психологічних аспектів правничої діяльності та підвищенню її ефективності у цілому.

Успішне опанування дисципліни «Актуальні проблеми юридичної психології» базується на знаннях, вміннях та навичках отриманих студентами під час вивчення таких дисциплін: «Психологія», «Філософія права», «Теорія держави та права», «Конституційне право України», «Кримінальне право», «Криміналістика», «Кримінологія», «Судової психіатрія». «Цивільне право», «Цивільний процес» та ін. Отже, міждисциплінарні зв'язки визначаються інтегральним характером навчальної дисципліни, міждисциплінарним дискурсом; тісним зв'язком з комплексом базових та гуманітарних, а також юридичних дисциплін. Знання юридичної психології сприятимуть пізнанню студентами психічних явищ і закономірностей, які виникають у тих сферах діяльності, що регулюються нормами права.

Очікувані результати навчання: виявляти психологічний зміст юрисдикційної діяльності для її оптимізації; складання психологічних портретів правопорушника, інтерв'ювання і консультування клієнта з психологічних питань почасти врегульованих процесуальним правом, психологічного аналізу судової справи й обрання позиції щодо застосування спеціальних психологічних знань.

В результаті вивчення дисципліни студент:

Має оволодіти загальними компетентностями:

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК 1)
- Здатність проводити дослідження на відповідному рівні (ЗК-2)
- Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел (ЗК-3)
- Здатність до адаптації та дії в новій ситуації (ЗК-4)

- Здатність генерувати нові ідеї (креативність) (ЗК-6)
- Здатність приймати обґрунтовані рішення (ЗК-7)
- Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності) (ЗК-8)
- Здатність працювати в міжнародному контексті (ЗК-9)
- Здатність працювати в команді.
- Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

Має оволодіти спеціальними (фахові, предметні) компетентностями:

- Здатність застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, у тому числі, у ситуаціях правової невизначеності (СК1).
- Здатність аналізувати та оцінювати вплив правової системи Європейського Союзу на правову систему України (СК2).
- Здатність використовувати сучасні правові доктрини та принципи у правотворчості та в процесі застосовування інститутів публічного і приватного права, а також кримінальної юстиції (СК5).
- Здатність обґрунтовувати та мотивувати правові рішення, давати розгорнуту юридичну аргументацію (СК6).
- Здатність застосовувати знання та розуміння основних засад (принципів) та процедур судочинства в Україні (СК7).
- Здатність застосовувати медіацію та інші правові інструменти альтернативного позасудового розгляду та вирішення правових спорів (СК8).
- Здатність застосовувати міждисциплінарний підхід в оцінці правових явищ та правозастосовній діяльності (СК9).
- Здатність ухвалювати рішення у ситуаціях, що вимагають системного, логічного та функціонального тлумачення норм права, а також розуміння особливостей практики їх застосування (СК10).
- Здатність критично оцінювати ефективність представництва і захисту прав, свобод та інтересів клієнтів (СК11).
- Здатність розвивати та утверджувати етичні стандарти правничої діяльності, стандарти професійної незалежності та відповідальності правника (СК12).
- Здатність доносити до фахівців і нефахівців у сфері права інформацію, ідеї, зміст проблем та характер оптимальних рішень з належною аргументацією (СК13).
- Здатність самостійно готувати проекти нормативно-правових актів, обґрунтовувати суспільну обумовленість їх прийняття, прогнозувати результати їх впливу на відповідні суспільні відносини (СК14).
- Здатність самостійно готувати проекти актів правозастосування, враховуючи вимоги щодо їх законності, обґрунтованості та вмотивованості (СК15).

Додатково для освітньо-наукової програми має оволодіти наступними компетентностями:

- Здатність застосовувати сучасні методології науково-правових досліджень та застосовувати спеціальні методи досліджень у певних галузях юридичної науки (СК16).
- Здатність аналізувати та інтерпретувати результати наукових досліджень, враховуючи використання міждисциплінарних та порівняльно-правових підходів (СК17).
- Здатність використовувати наукові теорії та концепції, а також набуті практичні знання при проведенні наукових досліджень (СК18).

Програмні результати навчання:

- Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв’язання (ПРН2).
- Самостійно визначати ті обставини, у з’ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій (ПРН9).
- Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, правильно вживаючи правничу термінологію (ПРН10).
- Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту (ПРН13).
- Працювати в групі, формуючи власний внесок у виконання завдань групи (ПРН17).
- Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи (ПРН18).
- Демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права (ПРН19).
- Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів (ПРН20).
- Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях (ПРН23).

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- 1) теоретико-методологічні засади та принципи психології в правоохоронних органах;
- 2) категорійно-понятійний апарат дисципліни, її специфіку та закономірності функціонування в сфері суспільно-правових відносин та правової поведінки;
- 3) психологічні особливості особистості правоохоронця та інших суб’єктів і учасників кримінального, цивільного та господарського судочинства; закономірності індивідуально- і соціально-психологічних явищ у юридичній діяльності;
- 4) методи і прийоми психологічного впливу на об’єкти професійної діяльності;
- 5) засоби та методи запобігання конфліктів у правоохоронній діяльності;
- 6) закономірності професійного спілкування, в т.ч. при взаємодії з працівниками інших підрозділів та органів;
- 7) психологічні аспекти проведення слідчих дій;
- 8) підстави призначення та порядок проведення судово-психологічної експертизи;
- 9) управлінські аспекти правоохоронної діяльності;
- 10) психологічні особливості правника у взаємодії (слідчий = прокурор = оперативний працівник), (слідчий = прокурор=адвокат), (публічний обвинувач = учасники судового засідання).

вміти:

- 1) складати психологічний портрет правопорушників з різною антисуспільною спрямованістю особистості;
- 2) соціально-психологічно визначати статус окремих учасників процесуальної взаємодії;
- 3) використовувати психологічні чинники ефективної текстуальної та мовної побудови обвинувальної промови;
- 4) аналізувати психологічний стан об’єкта професійного впливу, вибору адекватних особистості та ситуації методів і прийомів;
- 5) аналізувати витоки конфлікту, їх профілактики і вирішення у професійній

діяльності;

6) аналізувати практичні ситуації слідчої, експертно-криміналістичної та управлінської діяльності, визначення їх психологічних чинників;

7) первинно діагностувати професійно значущі якості працівників основних фахових напрямів, визначення напрямів їх удосконалення;

8) володіти методикою встановлення психологічного контакту, визначення і усунення психологічних бар'єрів; вміннями розуміння вербальних і невербальних чинників спілкування;

9) визначати психологічні особливості слідчо-процесуальних дій, необхідності призначення судово-психологічної експертизи та формулювання запитань до психолога-експерта.

10) особисто призначати та тлумачити судово-психологічну експертизу, у тому числі - комплексну.

3. Програма навчальної дисципліни

Денна форма:

№	Теми	Лекції	Практичні (семінарські, лабораторні, півгрупові)	Самостійна робота
1	Тема 1. Юридична психологія як галузь правничих наук	2	2	7,5
2	Тема 2. Психологічні особливості фахового спілкування в юридичній діяльності	2	2	7,5
3	Тема 3. Юридико-психологічна природа конфлікту	2	2	7,5
4	Тема 4. Психологічний контент рішень Європейського суду з прав людини	2	2	7,5
5	Тема 5. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в окремих видах юрисдикційного процесу поза межами кримінальної юстиції	2	2	7,5
6	Тема 6. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в кримінальному процесі	2	2	7,5
7	Тема 7. Юридико-психологічний аналіз прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва	2	2	7,5
8	Тема 8. Юридико-психологічні особливості підтримання прокурором публічного обвинувачення	1	1	7,5
	Всього за курсом	15	15	60

Заочна форма:

	Теми	Лекції	Практичні (семінарські, лабораторні, півгрупові)	Самостійна робота
1	Тема 1. Юридична психологія як галузь правничих наук	2	2	14,3
2	Тема 2. Психологічні особливості фахового спілкування в юридичній діяльності			14,3
3	Тема 3. Юридико-психологічна природа конфлікту	2		14,3
4	Тема 4. Психологічний контент рішень Європейського суду з прав людини	2	2	14,3
5	Тема 5. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в окремих видах юрисдикційного процесу поза межами кримінальної юстиції	2	2	14,3
6	Тема 6. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в кримінальному процесі	2	2	14,3
7	Тема 7. Юридико-психологічний аналіз прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва	2		14,3
8	Тема 8. Юридико-психологічні особливості підтримання прокурором публічного обвинувачення			14,3
	Всього за курсом	12	8	115

3.1. Зміст навчальної дисципліни

Денна форма

План лекцій

Тема заняття/план
<p>Лекція 1. Юридична психологія як галузь правничих наук</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Становлення юридичної психології як історично зумовленої дуальної науки.
2. Методологічні засади юридичної психології та напрями юридико-психологічних досліджень.
3. Поняття навчального курсу «Актуальні проблеми юридичної психології», його об'єкт, предмет та завдання.
4. Рівні взаємовпливу та інтеграції права і психології.
<p>Лекція 3. Юридико-психологічна природа конфлікту</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Поняття конфлікту та його сутність у фаховій діяльності правника.
2. Об'єкт та суб'єкти конфлікту в юридичній діяльності.
3. Прогнозування конфлікту та його управління в юридичній діяльності.
4. Основні стилі розв'язання конфлікту (поведінки в конфліктній ситуації).
<p>Лекція 4. Психологічний контент рішень Європейського суду з прав людини</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Теоретико-методологічне обґрунтування певних судових рішень у частині порушеного конвенційного права особи на ґрунті використання чи застосування психологічних знань.
2. Зміст поняття терміну «психологічна недоторканість» у рішеннях ЄСПЛ.
3. Психологічна складова приватного життя особи та відшкодування моральної шкоди в обсязі рішень ЄСПЛ.
<p>Лекція 5. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в окремих видах юрисдикційного процесу поза межами кримінальної юстиції</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Експертиза у галузі права як нова форма застосування спеціальних знань юридичного психолога.
2. Використання та застосування спеціальних психологічних знань при відшкодуванні моральної шкоди (на прикладі наслідків спричинених дорожньо-транспортною пригодою).
3. Використання та застосування спеціальних психологічних знань при ухваленні рішення щодо визначення місця проживання дитини.
<p>Лекція 6. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в кримінальному процесі</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Застосування загальних психологічних знань суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності.
2. Судово-психологічна-експертиза та проблеми в її призначенні і тлумаченні.
3. Психологічна допомога у кримінальному провадженні.
4. Психологічна консультація у кримінальному провадженні.
<p>Лекція 7. Юридико-психологічний аналіз прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Процесуальне керівництво як психологічна складова прокурорського менеджменту.
2. Основні групи методів регулювання взаємовідносин процесуальних керівників зі

слідчими різних правоохоронних відомств.

3. Психологічна характеристика особистості прокурора-керівника.

Заочна форма

План лекцій

Тема заняття/план
<p>Лекція 1. Юридична психологія як галузь правничих наук</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Становлення юридичної психології як історично зумовленої дуальної науки.
2. Методологічні засади юридичної психології та напрями юридико-психологічних досліджень.
3. Поняття навчального курсу «Актуальні проблеми юридичної психології», його об'єкт, предмет та завдання.
4. Рівні взаємовпливу та інтеграції права і психології.
<p>Лекція 3. Юридико-психологічна природа конфлікту</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Поняття конфлікту та його сутність у фаховій діяльності правника.
2. Об'єкт та суб'єкти конфлікту в юридичній діяльності.
3. Прогнозування конфлікту та його управління в юридичній діяльності.
4. Основні стилі розв'язання конфлікту (поведінки в конфліктній ситуації).
<p>Лекція 4. Психологічний контент рішень Європейського суду з прав людини</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Теоретико-методологічне обґрунтування певних судових рішень у частині порушеного конвенційного права особи на ґрунті використання чи застосування психологічних знань.
2. Зміст поняття терміну «психологічна недоторканість» у рішеннях ЄСПЛ.
3. Психологічна складова приватного життя особи та відшкодування моральної шкоди в обов'язку рішень ЄСПЛ.
<p>Лекція 5. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в окремих видах юрисдикційного процесу поза межами кримінальної юстиції</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Експертиза у галузі права як нова форма застосування спеціальних знань юридичного психолога.
2. Використання та застосування спеціальних психологічних знань при відшкодуванні моральної шкоди (на прикладі наслідків спричинених дорожньо-транспортною пригодою).
3. Використання та застосування спеціальних психологічних знань при ухваленні рішення щодо визначення місця проживання дитини.
<p>Лекція 6. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в кримінальному процесі</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Застосування загальних психологічних знань суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності.
2. Судово-психологічна-експертиза та проблеми в її призначенні і тлумаченні.
3. Психологічна допомога у кримінальному провадженні.
4. Психологічна консультація у кримінальному провадженні.
<p>Лекція 7. Юридико-психологічний аналіз прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва</p>

1. Процесуальне керівництво як психологічна складова прокурорського менеджменту.
2. Основні групи методів регулювання взаємовідносин процесуальних керівників зі слідчими різних правоохоронних відомств.
3. Психологічна характеристика особистості прокурора-керівника.

План семінарських занять
Денна форма

Тема заняття/план
<p>Семінарське (практичне) заняття 1. Юридична психологія як галузь правничих наук</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Становлення юридичної психології як історично зумовленої дуальної науки.
2. Методологічні засади юридичної психології та напрями юридико-психологічних досліджень.
3. Поняття навчального курсу «Актуальні проблеми юридичної психології», його об'єкт, предмет та завдання.
4. Рівні взаємовпливу та інтеграції права і психології.
5. Юридико-психологічний зміст термінологічної конструкції «поза розумним сумнівом».
<p>Семінарське (практичне) заняття 2. Психологічні особливості фахового спілкування в юридичній діяльності</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Поняття та основні функції фахового спілкування в юридичній діяльності.
2. Основні особливості судової промови фахівця-правника (адвоката, прокурора, іншого фахівця).
3. Ефективні риторично-психологічні прийоми підтримання (зосередження) уваги учасників судового процесу.
4. Форми формальної контактної взаємодії між прокурором і захисником у суді.
5. Окремі психологічні правила ефективного спілкування у фаховій діяльності правника.
<p>Семінарське (практичне) заняття 3. Юридико-психологічна природа конфлікту</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Поняття конфлікту та його сутність у фаховій діяльності правника.
2. Об'єкт та суб'єкти конфлікту в юридичній діяльності.
3. Прогнозування конфлікту та його управління в юридичній діяльності.
4. Основні стилі розв'язання конфлікту (поведінки в конфліктній ситуації).
5. Види конфліктних ситуацій, що виникають в юридичній діяльності та причини їх виникнення.
<p>Семінарське (практичне) заняття 4. Психологічний контент рішень Європейського суду з прав людини</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Теоретико-методологічне обґрунтування певних судових рішень у частині порушеного конвенційного права особи на ґрунті використання чи застосування психологічних знань.
2. Зміст поняття терміну «психологічна недоторканість» у рішеннях ЄСПЛ.
3. Психологічна складова приватного життя особи та відшкодування моральної шкоди в обсязі рішень ЄСПЛ.
4. Врахування ЄСПЛ психологічного аспекту ситуацій пов'язаних оцінкою висновків спеціалістів-психологів в окремих справах заявників.
5. Психологічна складова в обсязі рішень ЄСПЛ у справах про катування або нелюдському чи такому, що принижує гідність особи, поводженню або покаранню.
<p>Семінарське (практичне) заняття 5. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в окремих видах юрисдикційного процесу поза межами кримінальної юстиції</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Експертиза у галузі права як нова форма застосування спеціальних знань

юридичного психолога.

2. Використання та застосування спеціальних психологічних знань при відшкодуванні моральної шкоди (на прикладі наслідків спричинених дорожньо-транспортною пригодою).
3. Використання та застосування спеціальних психологічних знань при ухваленні рішення щодо визначення місця проживання дитини.
4. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в медіаційних процедурах юрисдикційного процесу.
5. Основні напрямки і форми використання психологічних знань в юрисдикційній діяльності поза межами кримінальної юстиції.

Семінарське (практичне) заняття 6. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в кримінальному процесі

1. Застосування загальних психологічних знань суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності.
2. Судово-психологічна-експертиза та проблеми в її призначенні і тлумаченні.
3. Психологічна допомога у кримінальному провадженні.
4. Психологічна консультація у кримінальному провадженні.
5. Функціональні можливості юридичного психолога чи/або психолога у кримінальному судочинстві як спеціаліста та експерта.

Семінарське (практичне) заняття 7. Юридико-психологічний аналіз прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва

1. Процесуальне керівництво як психологічна складова прокурорського менеджменту.
2. Основні групи методів регулювання взаємовідносин процесуальних керівників зі слідчими різних правоохоронних відомств.
3. Психологічна характеристика особистості прокурора-керівника.
4. Напрями психологічної оптимізації прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва.
5. Професіограма прокурора – процесуального керівника.

Семінарське (практичне) заняття 8. Юридико-психологічні особливості підтримання прокурором публічного обвинувачення

1. Професійне спілкування прокурора: поняття, умови, форми, засоби, види.
2. Комунікативні здібності прокурора – публічного обвинувача.
3. Правила та прийоми переконливого впливу прокурор при підтриманні публічного обвинувачення.
4. -Небажані для публічного обвинувача професійно-психологічні властивості (якості) прокурора. Професіограма прокурора – публічного обвинувача.
5. Засоби виразності обвинувальної промови прокурора та її емоційний вплив. Практичні рекомендації для оптимізації обвинувальної промови прокурора в суді

План семінарських занять
Заочна форма

Тема заняття/план
<p>Семінарське (практичне) заняття 1. Юридична психологія як галузь правничих наук</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Становлення юридичної психології як історично зумовленої дуальної науки.
2. Методологічні засади юридичної психології та напрями юридико-психологічних досліджень.
3. Поняття навчального курсу «Актуальні проблеми юридичної психології», його об'єкт, предмет та завдання.
4. Рівні взаємовпливу та інтеграції права і психології.
5. Юридико-психологічний зміст термінологічної конструкції «поза розумним сумнівом».
<p>Семінарське (практичне) заняття 4. Психологічний контент рішень Європейського суду з прав людини</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Теоретико-методологічне обґрунтування певних судових рішень у частині порушеного конвенційного права особи на ґрунті використання чи застосування психологічних знань.
2. Зміст поняття терміну «психологічна недоторканість» у рішеннях ЄСПЛ.
3. Психологічна складова приватного життя особи та відшкодування моральної шкоди в обсязі рішень ЄСПЛ.
4. Врахування ЄСПЛ психологічного аспекту ситуацій пов'язаних оцінкою висновків спеціалістів-психологів в окремих справах заявників.
5. Психологічна складова в обсязі рішень ЄСПЛ у справах про катування або нелюдському чи такому, що принижує гідність особи, поводженню або покаранню.
<p>Семінарське (практичне) заняття 5. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в окремих видах юрисдикційного процесу поза межами кримінальної юстиції</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Експертиза у галузі права як нова форма застосування спеціальних знань юридичного психолога.
2. Використання та застосування спеціальних психологічних знань при відшкодуванні моральної шкоди (на прикладі наслідків спричинених дорожньо-транспортною пригодою).
3. Використання та застосування спеціальних психологічних знань при ухваленні рішення щодо визначення місця проживання дитини.
4. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в медіаційних процедурах юрисдикційного процесу.
5. Основні напрямки і форми використання психологічних знань в юрисдикційній діяльності поза межами кримінальної юстиції.
<p>Семінарське (практичне) заняття 6. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в кримінальному процесі</p> <ol style="list-style-type: none">
1. Застосування загальних психологічних знань суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності.
2. Судово-психологічна-експертиза та проблеми в її призначенні і тлумаченні.
3. Психологічна допомога у кримінальному провадженні.
4. Психологічна консультація у кримінальному провадженні.

5. Функціональні можливості юридичного психолога чи/або психолога у кримінальному судочинстві як спеціаліста та експерта.

3.2. Види самостійної роботи та завдання до них

1. Обов'язкові види самостійної роботи

Обов'язкова самостійна робота – виконання практичних завдань протягом семестру за темами дисципліни.

Тестовий зріз знань студента
(зі 100 блоків тесту)

Зразок тесту!

1. Зазначте яке з наведених визначень найточніше розкриває предмет юридичної психології:

- а) науково-практична дисципліна, що вивчає психологічні закономірності в системі “людина — право”, виробляє рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності цієї системи;
- б) наука, що розробляє рекомендації з практичної діяльності юристів;
- в) наука, що допомагає розв'язувати юридичні конфлікти.

Практичні справи:

Практичне завдання № 1

Практичне заняття із застосуванням реальних судових засідань (трансляцій):

Тема: «Психологічні аспекти обвинувальної промови прокурора»

Мета: на основі проведеної завчасно рольової гри «Виголошення обвинувальної промови прокурором» та наступного перегляду відеозапису трансляції судового засідання в кримінальному провадженні ефективно відпрацювати алгоритм поведінки прокурора під час виголошення обвинувальної промови в змодельованій та реальній ситуації судового розгляду, проаналізувати самостійно складену під час рольової гри та виголошеної у трансльованому відеозаписі судового розгляду обвинувальної промови прокурора з позицій її психологічного опосередкування; поглибити риторико-психологічні засоби, а також прийоми побудови усної та текстуальної (письмової) мови з використанням оптико-кінетичної системи знаків (жести, міміка, пантоміміка), паралінгвістичної й екстралінгвістичної знакових систем; виокремити в обвинувальній промові елементи переконання (навіювання) та психологічного впливу; нормативно обґрунтувати можливість застосування окремих форм спеціальних психологічних знань юридичного психолога при підготовці до виголошення обвинувальної промови; вміти оцінити виступи прокурорів в суді та вказати на помилки та порушення при виголошенні обвинувальної промови.

Цілі:

1) навчальні:

- ✓ ознайомити студентів з можливостями юридичної психології як галузі юридичної науки;
- ✓ проаналізувати нормативно-правові акти, що регулюють діяльність прокурора в суді з підтримання публічного обвинувачення;
- ✓ визначити структуру, текстуальну конструкцію, нормативний зміст, психологічну складову обвинувальної промови прокурора.

2) *розвиваючі:*

- ✓ розвивати комунікативні здібності щодо використання психологічних прийомів, засобів та технік ефективного виголошення обвинувальної промови;
- ✓ розвивати методи і прийоми психологічного впливу та переконання
- ✓ розвивати методики встановлення психологічного контакту, визначення і усунення психологічних бар'єрів, розуміння вербальних і невербальних чинників професійного спілкування.

3) *виховні:*

- ✓ сприяти формуванню навичок комунікативної етики та поведінки в суді;
- ✓ здійснювати виховний вплив на учасників судового засідання шляхом використання виховного (соціального) компоненту обвинувальної промови;
- ✓ розкриття морально-етичного значення досліджуваних фактів;
- ✓ знаходити морально-етичні засоби нейтралізації конфліктної взаємодії з учасниками судового процесу (особливо адвоката і обвинуваченого).

Завдання для підготовки до рольової гри:

- ✓ Ознайомитися з нормами КПК України та Закону України «Про прокуратуру», рішеннями національних судів, постановами (правовими позиціями) Верховного Суду, практикою ЄСПЛ у частині підтримання публічного обвинувачення, а також з галузевими нормативними актами Генеральної прокуратури, що регламентують процедуру підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді.
- ✓ Ознайомитися з нормами КПК України та рішеннями національних судів, постановами (правовими позиціями) Верховного Суду, що регламентують процедуру застосування спеціальних знань у кримінальному судочинстві.

Методи: Рольова гра, проективна методика - незакінчені речення.

Унікальність тренінгу (рольової гри): одночасне поєднання на тренінгу студентів магістратури права та психології, які вивчають курс «Юридична психологія» на обох спеціальностях, що слугує оптимізації синергетичної взаємодії юриста та психолога у майбутній фаховій діяльності. У закладах вищої освіти за відсутності факультету чи спеціальності «психологія» такий тренінг проводиться лише для студентів правників.

Тривалість: 120 хв.

- ✓ Вступ викладача-тренера (роз'яснення порядку проведення навчального практичного заняття у формі тренінгу, визначення ролей та перегляду відеозапису трансляції судового засідання) - 14 хв.
- ✓ Підготовка до рольової гри «Виголошення обвинувальної промови прокурором» - 25 хв.
- ✓ Рольова гра «Виголошення обвинувальної промови прокурором» - 25 хв.
- ✓ Перегляд відеозапису трансляції судового засідання (в діапазоні епізоду виступу прокурора з обвинувальною промовою з 8 хв. 25 сек. по 19 хв. 02 сек.) – 11 хв.
- ✓ Обговорення відеозапису трансляції судового засідання – 15 хв.
- ✓ Проективна методика - незакінчені речення – 15 хв.
- ✓ Підбиття підсумків заняття, закріплення практичних умінь та навичок, оцінювання роботи студентів, виконання тестових завдань – 15 хв.

Засоби (матеріали): навчальна аудиторія – зала моделювання судового засідання університету, 15 бланків з тестовими завданнями, навчальна фабула реального кримінального провадження та запис судового засідання з розгляду кримінального провадження, що стало основою для навчальної фабули із веб-порталу «Судова влада» в діапазоні епізоду виступу прокурора з обвинувальною промовою з 8 хв. 25 сек. по 19 хв. 02 сек.: Засідання від 15.11.2017 у справі №554/2412/16-к відносно Дроздової Світлани Олексіївни у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України (Апеляційний суд Полтавської області (15.11.2017 р.)).

Доступ: <http://bit.ly/2qJsIaB> та пряме посилання на судове засідання: https://youtu.be/rJJ9_oldVtk

План проведення практичного заняття - рольової гри:

1. Презентація короткого викладу фабули справи в усному порядку та наданням роздаткових матеріалів з фабулами кримінального провадження.

2. Визначення ролей за фабулою справи: прокурора, адвоката, складу суддів, потерпілого, обвинуваченого, секретаря судового засідання, спеціаліста-психолога, суддівської аудиторії.

3. Підготовка рольової гри студентами у вигляді імітації судового розгляду кримінального провадження та його основної частини – виголошення обвинувальної промови прокурором.

4. Рольова гра (тренінг) «Виголошення обвинувальної промови прокурором без обговорення.

5. Перегляд відеозапису трансляції судового засідання з якого за фабулою й відбувалася рольова гра. Перегляд здійснюється лише в діапазоні часу початку та завершення виголошення обвинувальної промови.

6. Обговорення відеозапису трансляції судового засідання та порівняння з імітованою на практичному занятті рольовою грою у частині виголошення обвинувальної промови прокурора. Виокремлення процесуальних порушень та психологічних недоліків проголошення промови в імітаційних ігрових умовах судового розгляду, так і з переглянутого відеозапису судової трансляції. У цьому разі студенти об'єднуються в дві групи: перша лише правники, що виокремлюють процесуальні аспекти обвинувальної промови, у тому числі й виявлені ними порушення, а друга – студенти психологи, які вдаються до психологічного аналізу виступу прокурора в суді. Це надасть можливість оптимізувати роботу як студентів правників так і психологів для вироблення єдиного алгоритму поведінки прокурора в суді та ефективність виголошення ними обвинувальної промови.

7. Використання проективної методики незакінчених речень для більш раціонального завершення обговорення рольової гри та переглянутого відеозапису судової трансляції, де студентам правникам та психологам пропонується завершити певні фрази, як наприклад: «Я вбачаю, що різниця між імітованим виступом прокурора з обвинувальною промовою в суді та переглянутою з відеозапису судової трансляції полягає у тому, що...», «Психологічними складниками промови прокурора з переглянутого відеозапису судової трансляції є...», «Я вважаю, що для удосконалення обвинувальної промови потрібно...», «Прокурор повинен володіти навичками...».

8. Підбиття підсумків заняття, закріплення практичних умінь та навичок, оцінювання роботи студентів, виконання розробленого автором тестового завдання з 20 запитань, що одночасно оцінює і засвоєння практичних знань студентів правників та психологів за 20 бал. шкалою. Від 0 до 8 бал. – «Вам ще потрібно удосконалювати свої практичні навички», від 9 до 15 бал. – «У вас все добре з навичками усного мовлення в службово-визначених ситуаціях спілкування», від 16 до 20 бал. – «Ви чудовий оратор» (Див. Додадок 1).

Практичне завдання № 2

Тренінг

Психологічні аспекти діяльності прокурора в суді. Комунікативний аспект обвинувальної промови прокурора

Психотренінг – “**Психологічні аспекти діяльності прокурора в суді**”: гра або навчальна ситуація, під час якої імітується судове засідання, в якому акцент робиться на активну участь прокурора в процесі. При цьому обігруються можливі професійні ситуації (необхідність зміни або відмови від обвинувачення, необхідність заяви клопотань, обґрунтування думки про відмову у задоволенні клопотань, заявлених іншими учасниками та ін.). Також необхідно поступово ускладнювати умови різними психологічними чинниками (браком часу для складання обвинувальної промови, для прийняття важливих для справи рішень, активною протидією “сильної” сторони захисту і ін.). По закінченню такої гри обов’язково потрібно провести аналіз помилок, визначити та схвалити позитивні моменти в роботі.

При цьому такий аналіз спочатку повинен бути проведений самими студентами (так би мовити колегами), а вже потім вислуховуються зауваження викладача (керівника занять), якому не зайвим буде співставити проведену гру із практикою, вказати на розбіжності, дати доцільні поради та обов’язково підбадьорити та подякувати студентам за їх зусилля.

Мета заняття (психотренінгу): виробити в прокурора професійно психологічні властивості й уміння не піддаватися несприятливим психологічним обставинам, не знижуючи під їх впливом якості виконуваних професійних дій у суді. У свою чергу це тренує увагу (її зосередження, переключення тощо), пам’ять (покрощуються процеси запам’ятовування, відтворення, збереження), емоційно – вольову сферу особистості прокурора, техніку промови та ін.

Місце проведення заняття (психотренінгу): навчальна аудиторія, що імітує залу судового засідання (смугу професійного тренінгу).

Вид заняття (психотренінгу): практичне.

Матеріальне забезпечення: фотографії, слайди, макети, технічні приладдя.

Кількість годин - 2 год.

Кількість учасників психотренінгу: 15 осіб з числа студентів 551 групи магістратури «права». Кожному обирається відповідна роль (адвокат, суддя, підсудний, учасники судового засідання).

Обладнання тренувального полігону (зали судового засідання).

Площа полігону зали судового засідання обладнана наступними предметами (Див. Табл. 1). Безладно розкидані: пінопласт, папір, пусті пляшки, фото тощо, які відвертають увагу прокурора і не дозволяють йому сконцентруватися.

Завдання судді.

Суддя головує на судовому засіданні обираючи при цьому альтернативні прийоми психологічного впливу на ефективність виступу прокурора, наприклад:

- а) перебиваючи доповідь прокурора прохає останнього доповідати по суті;
- б) зупиняє завчасно проголошення промови;
- в) корегує мову обвинувача
- г) в певний момент гортає гучно аркуші кримінального провадження.

Обладнання місць запрошених на судові засідання (свідків, потерпілих, представників та інших учасників судового розгляду, кількість учасників 7 осіб).

Означені особи розміщуються на семи стільцях біля котрих на підлозі лежать по два бруски пінопласту. За командою (тренер підіймає руку до верху) учасники імітованого судового розгляду розпочинають створювати шумові ефекти. Це дає можливість як керівнику занять (тренеру) так і його учасникам відстежити емоційну, нервову стійкість прокурора, здатність останнього протистояти створеним перешкодам та спокійно продовжувати свій виступ.

Обладнання місця обвинуваченого.

Інтерактивна дошка розміщена на стіні напроти обличчя прокурора на відстані 3 метрів на екрані котрої демонструються жахливі події різних катастроф, одночасно з динаміків лунає класична мелодія П.І. Чайковського. Це дає можливість як керівнику занять (тренеру) так і його учасникам відстежити силу волі, уважність, абстрагованість прокурора діяти в екстремальних умовах професійної діяльності (наприклад, коли в судовому засіданні розгорілися суперечки між протилежними сторонами процесу).

Методика проведення психотренінгу

Перший етап. Ознайомлення з полігоном (кімнатою зали судового засідання), обладнаного:

- планшетами - фотографіями, які містять фотознімки розчленованих, обгорілих, спотворених трупів, частин тіла людини, конкретної обстановки місця вбивства, ДТП тощо;
- вітринами з копіями кримінальних проваджень про вчинення вбивства; тяжкі тілесні ушкодження, зґвалтування, розбої, грабежі, крадіжки, злісне хуліганство, службові злочини, ДТП (із тяжкими наслідками) тощо.

Другий етап. Проходження перешкод (фізичних і психологічних) єдиного психологічного комплексу кімнати - зали судового засідання (10 - 12 м² загальної площини).

Вступна частина

Визначається перша ситуація, яка полягає в тому, що державний обвинувач прибуває завчасно (за 20 хвилин до початку) до суду. Прокурору пропонується почекати в коридорі на стільчику початок судового засідання. Коридор обладнано лампами денного світла, які почергово вмикаються та вимикаються. На вулиці стоїть автомобіль у котрого спрацювала сигналізація з неприємним гучним звуком, який може справляти психічний тиск на прокурора. Потрібен вияв професійної майстерності, психологічного гарту, витримки і самовладання для переборювання цих перешкод і виходу із ситуації: дочекатись спокійно початку судового засідання, долаючи перший рівень мужності, що стає початковим етапом роботи прокурора в суді.

Основна частина

Таким чином прокурор прибув до Н – ського районного суду (імітований зал судового засідання) аудиторія 221. Дочекавшись у коридорі запрошення у залу судового засідання, прокурор входить до зали - цей процес і є початком його участі у судовому процесі.

Прокурор проходить по залі та сідає на місце, що визначене для державного обвинувача. Він за прихованими правилами гри не знає, що йому вже через 2 хвилини доведеться виступати. При собі прокурор має текст обвинувальної промови, котрий підготував самостійно на основі вивчення макету кримінальної справи.

Несподівано, за задумами тренінгу, прокурора викликає суддя для оголошення промови. В останнього з'являється певний страх, розгубленість у даній ситуації, а також завдяки спрямованого миттєво штучного освітлення його анфасу. Коли він розпочинає промову (протягом 3 хвилин) в гучномовець, раптово вимикається звук, чим вноситься дисонанс вже на первісному етапі роботи прокурора в суді. Надалі під час оголошення промови, прокурор, постійно зустрічається з перешкодами фізичного, психологічного і шумового характеру.

Вправа дозволяє визначити ступінь готовності до подолання труднощів, психологічно настроїтися на складний етап проголошення промови, концентрує волю і свідомість. У сильних студентів (прокурорів) виробляється захисна установка, у слабких - з'являється невпевненість у своїх силах, небажання боротися, переборювати перешкоди, домінує також бажання повернутися, відмовитися від підтримання обвинувачення.

Перед державним обвинувачем постає завдання належно зорганізуватися, сконцентруватися у продовженні оголошення промови. Хоча в даному випадку з'являється страх перед невідомістю, які ще його чекають попереду випробування, і це змушує прокурора проявляти більше обережності, обачливості, концентрації на подоланні своєї розгубленості і тих перешкод, що йому створені умовами полігону.

Прокурор повинен сконцентруватися на процедурі підтримання державного обвинувачення та відстоювати свою позицію у змагальному процесі із стороною захисту. Оголошення обвинувальної промови супроводжується різними звуковими ефектами, що досягаються за допомогою 3 - х динаміків програвача із записом звуків сирени, сигналізації, шуму покрівельного заліза, виття пилорами, ударів молотка, ляскаючих дверей тощо, які тривають протягом 2 - 3 секунд мета звукових ефектів полягає в тому, щоб прокурор виробив у собі внутрішню зібраність і готовність до ефективного підтримання державного обвинувачення, виробити в собі вміння відрізнити реальну загрозу від уявної, перебороти в собі почуття страху. Під час виступу прокурор повинен бути готовий до будь - яких несподіванок, що зустрічаються в реальній обстановці.

Після подолання перешкод, що зустрічалися при оголошенні промови прокурор виходить на заключний етап підтримання державного обвинувачення, що полягає в обґрунтуванні думки щодо призначення підсудному покарання. В цей час обвинувачений раптово розпочинає заважати прокурору висловитись технічно імітуючи різні звуки, відеозаписи та вмикає вентилятор, спрямовуючи потік повітря в обличчя та на папери обвинувача.

Прокурор має витримати таке випробування і успішно завершити оголошення обвинувальної промови. Після чого відбути на своє місце в залі суду, що означає про завершення тренувальної вправи. Студент, котрий був у ролі прокурора доповідає тренеру про завершення вправи, після чого робиться контрольний вимір тиску. Показання медичного обстеження, а також результати опитування фіксуються в щоденнику тренера з

метою здійснення аналізу проходження психологічного комплексу й оцінки його значущості.

Студенти (прокурори), які пройшли і виконали вправи на психологічній смузі – імітованому судовому засіданні, направляються керівником заняття до класу психологічного розвантаження. Одночасно з відновленням психологічного стану здійснюється підведення підсумків перших двох етапів.

Обговорення результатів підтримання державного обвинувачення:

Тренер (викладач) оголошує про відкрите обговорення виступів публічних обвинувачів, акцентуючи увагу присутніх на:

1. техніці проголошення обвинувальної промови, використання засобів виразності обвинувальної промови прокурора та її емоційний вплив: пряма вимога уваги до суддів, учасників процесу, судової аудиторії; пауза; інтонація; звернення до суддів, судової аудиторії з несподіваним питанням, щоб загострити і активізувати їх увагу; завчасне виголошення того, про що докладніше буде сказано згодом; використання художніх, естетичних елементів мовної виразності; наголос та постава, жестикулювання і міміка.

2. психологічної стійкості до впливу різних фізичних та стресових факторів;

3. вміння знайти оптимальний варіант виходу із скрутної ситуації під час дебатів (активної змагальності сторін).

Після обговорення тренер може оцінити кожного публічного обвинувача - студента та для заохочення виставити позитивні оцінки. Промови здаються викладачу для контрольної перевірки їх змістовних елементів та письмової методики викладення.

Практичне завдання № 3

Викладачем (тренером) на практичному занятті демонструється рекламний ролик, що опосередкований психологічними аспектами його сприйняття.

Інструкція до опрацювання рекламного ролика

Визначте по кожному пункту:

1. Спрямування реклами: політичний, еротичний, військовий, правничий, нейтральний комічний чи інший підтекст.
2. Тональність музичного супроводу (контенту) та його вплив на психіку (спрямовує до активності, розслаблення, задоволення, ін.).
3. Чи використаний 25 кадр. (*це те, що мимовільно закарбувалося в пам'яті після перегляду ролика*).
4. Навіюваність побаченого на глядача (*викликає у глядача бажання діяти саме так чи інакше*).
5. Суть (предмет) реклами (іншого ролика).
6. На які відчуття, рецептори впливає реклама чи ролик (*смакові, нюхові, слухові, зорові*).
7. Соромно її (його) переглядати чи ні. Чому саме?
8. Чи варто прибрати з перегляду реклами дітей до 7, 11, 16, 17 років.
9. Що ви відчуваєте під час реклами чи іншого пропонованого ролику (*сором, бажання їсти, пити, збудження, патріотизм, пасивність, активність, душевну біль, радість, ніяковість, дратівливість, співчуття, огиду тощо*).

10. На яких особливих моментах реклама (ролик) приваблює глядача, якщо це чоловік, жінка, дитина.
11. Чи порушено авторське (суміжне) право у представленому ролику?
12. Чи є елементи омани, відвертої брехні в рекламі чи іншому ролику, сюжеті?
13. Що асоціює ця реклама (ролик) для глядача.
14. Чи наявні в рекламі чи іншому ролику елементи фантазії, ілюзії?
15. Чи варто таку рекламу (ролик) демонструвати в денний час.
16. Чи варто взагалі таку рекламу (ролик) демонструвати.

Завдання (час виконання всіх завдань становить 30 хв.):

1. Зробіть самостійно висновок щодо реклами (чи іншого ролику) максимально використовуючи психологічну складову!
2. Якщо варто поскаржитися на таку рекламу (ролик), то підготуйте відповідний документ та вкажіть інстанцію оскарження.
3. На які права та свободи, чи інші права людини та громадянина посягає (*обмежує, спотворює*) така реклама (*вказати конкретні норми Конституції України*).
4. Якщо ролик був відносно конкретної людини, то складіть її психологічний портрет.
5. Які види комплексних судових експертиз можливо призначити з переглянутого ролика?

Роздатковий (пояснювальний) матеріал до окремих роликів:

За визначенням, наданим у ст. 1 Закону України «Про рекламу», реклама – інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких осіб чи товару.

З аналізу наведеної законодавчої дефініції можна зробити висновок, що метою реклами є привертання уваги споживачів реклами до продукту, який рекламується; формування у споживача певного рівня знань про відповідний товар, послугу; створення у споживача певного образу продавця; формування потреби у відповідному товарі, послугі; спонукання до придбання саме цього товару у відповідного продавця; підтримка обізнаності, утримання в пам'яті споживачів інформації про товар в проміжках між купівлями; нагадування, де можна купити відповідний товар тощо.

Водночас ст. 7 Закону України «Про рекламу» передбачено, що основними принципами реклами є законність, точність, достовірність, використання форм та засобів, які не завдають споживачеві реклами шкоди. Реклама не повинна підривати довіру суспільства до реклами та повинна відповідати принципам добросовісної конкуренції. Реклама не повинна містити інформації або зображень, які порушують етичні, гуманістичні, моральні норми, нехтують правилами пристойності. Реклама повинна враховувати особливу чутливість дітей і не завдавати їм шкоди.

Отже, однією з основних засад, на яких ґрунтується функціонування ринку реклами в Україні, є те, що реклама не повинна містити інформації або зображень, які порушують етичні, гуманістичні, моральні норми, нехтують правилами пристойності (ч. 3 ст. 7 Закону України «Про рекламу»). За визначенням, наведеним у ст. 1 Закону України «Про захист суспільної моралі», суспільна мораль – система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, явлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість. Для мети зазначеного Закону «продукцією еротичного характеру» вважаються будь-які матеріальні

об'єкти, предмети, друкована, аудіо-, відеопродукція, в тому числі реклама, повідомлення та матеріали, продукція засобів масової інформації, електронних засобів масової інформації, що містять інформацію еротичного характеру, має за мету досягнення естетичного ефекту, зорієнтована на доросле населення і не збуджує в аудиторії нижчі інстинкти, не є образливою.

Водночас під «продукцією сексуального характеру» пропонується розуміти будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друковану, аудіо-, відеопродукцію, в тому числі рекламу, повідомлення та матеріали, продукцію засобів масової інформації, електронних засобів масової інформації, призначені для задоволення сексуальних потреб людини (ст. 1 цитованого Закону).

Практичне завдання № 4

Проаналізуйте з психологічних позицій означене судове рішення.

Постанова

Іменем України від 23 вересня 2021 р., справа № 223/306/20

провадження № 61-9005св21

Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду: Литвиненко І. В. (суддя-доповідач), Висоцької В. С., Грушицького А. І.,

учасники справи:

позивач - ОСОБА_1 , відповідач - ОСОБА_2 , третя особа - Служба у справах дітей Вугледарської міської ради,

розглянув у попередньому судовому засіданні в порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 на рішення Вугледарського міського суду Донецької області від 11 листопада 2020 року у складі судді Дочинця С. І. та постанову Донецького апеляційного суду від 02 квітня 2021 року у складі колегії суддів: Зайцевої С. А., Біліни Т. І., Лопатіної М. Ю. у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 ,

третя особа - Служба у справах дітей Вугледарської міської ради, про встановлення місця проживання дитини та відшкодування моральної шкоди,

ВСТАНОВИВ:

ОПИСОВА ЧАСТИНА

Короткий зміст позовних вимог

ОСОБА_1 звернувся до суду у квітні 2020 року з вищевказаним позовом, в якому просив:

- передати дитину ОСОБА_3 йому для проживання за адресою: АДРЕСА_1 ;
- визначити місце проживання дитини разом з ним за вищевказаною адресою;
- стягнути з ОСОБА_2 на його користь моральну шкоду у розмірі 20 000 грн.

Зазначений позов ОСОБА_1 мотивував тим, що 19 грудня 2015 року між ним та відповідачем було зареєстровано шлюб.

ІНФОРМАЦІЯ_1 у нього з відповідачем народився син ОСОБА_3 .

Сімейне життя з відповідачем не склалося, а відносини погіршились на ґрунті непорозуміння, у зв'язку з чим рішенням Великоновосілківського районного суду Донецької області від 08 жовтня 2018 року шлюб між ними було розірвано.

Зазначеним судовим рішенням також з нього стягнуто аліменти на утримання сина ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , в розмірі 1/4 частини заробітку щомісячно, але не менше ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, до досягнення

дитиною повноліття з ІНФОРМАЦІЯ_3 , та стягнуто аліменти на утримання ОСОБА_2 , яка проживає з дитиною, в розмірі 1/4 частини заробітку щомісячно, до досягнення дитиною трирічного віку.

Після припинення шлюбних відносин та ведення спільного господарства син залишився проживати із матір'ю за адресою: АДРЕСА_2 .

Він неодноразово намагався зустрітися із сином, однак відповідач перешкоджала цим зустрічам, у зв'язку з чим був змушений звернутися до Органу опіки та піклування при виконавчому комітеті Вугледарської міської ради про визначення способу його участі у вихованні сина.

Виконавчий комітет Вугледарської міської ради рішенням від 18 липня 2018 року № 326 визначив спосіб участі ОСОБА_1 , як батька, у вихованні сина, шляхом спілкування з ОСОБА_3 два дні на тиждень з 16-00 години до 20-00 години, за попередньою домовленістю батьків.

Однак, ОСОБА_2 відмовилась дотримуватись порядку виконання вищевказаного рішення і продовжувала перешкоджати у спілкуванні та зустрічах з дитиною, чим порушила його батьківські права.

Вищевказані дії відповідача змусили його звернутися до Вугледарського міського суду Донецької області із позовною заявою про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною ОСОБА_3 , рішенням якого від 28 січня 2019 року зобов'язано ОСОБА_2 не чинити перешкоди у спілкуванні та встановлено графік спілкування з дитиною.

Державним виконавцем 14 березня 2019 року винесено постанову про відкриття виконавчого провадження за виконавчим листом № 237/379718 від 28 січня 2019 року, виданим Вугледарським міським судом Донецької області, та надано час протягом 10 днів для виконання рішення. Здійснено виклик ОСОБА_2 , ОСОБА_1 до виконавця 18 березня 2019 року з метою попереднього узгодження між матір'ю та батьком дитини ОСОБА_3 , графіку зустрічей та спілкування.

Однак, на вимогу виконавця ОСОБА_2 не з'явилась, у зв'язку з чим державним виконавцем було винесено постанову про залучення працівників органів внутрішніх справ та представників органу опіки та піклування для участі у проведенні виконавчих дій 25 березня 2019 року.

Вимогами державного виконавця відповідача зобов'язано бути присутньою у визначений час та за місцем, визначеним державним виконавцем, щодо встановлення особистої зустрічі та спілкування позивача з дитиною. Однак, при виході за місцем мешкання дитини вдома ніхто не відчинив двері, за місцем перебування дитини - дитячого садочку «Джерельце» ОСОБА_2 чинила опір у спілкуванні з дитиною, поводитись зухвало, штовхала його від дитини, хапала та насильно тягла дитину, на зауваження державного виконавця не реагувала, про що були складені акти державного виконавця, а 04 квітня 2019 року відповідач з'явилась до відділу виконавчої служби та повідомила, що дитина перебуває на лікарняному.

Окрім того, 26 квітня 2019 року між сторонами було встановлено та узгоджено зустрічі та спілкування з дитиною.

За вимогами державного виконавця від 24 червня, 03 та 05 липня 2019 року ОСОБА_2 не чинила опору у спілкуванні з дитиною, у зв'язку з чим державним виконавцем було винесено постанову про закінчення виконавчого провадження, у зв'язку з усуненням перешкод у побаченні з дитиною та виконанням рішення.

Він втретє 12 серпня 2019 року звернувся до відділу виконавчої служби із заявою про прийняття виконавчого листа у справі № 223/3797/18 від 13 березня 2019 року, у зв'язку з чим державним виконавцем винесено постанову про відновлення виконавчого провадження.

Вимогою державного виконавця від 13 серпня 2019 року ОСОБА_2 зобов'язано бути присутньою у визначений день, час та місці для здійснення перевірки виконання нею рішення щодо встановлення особистої зустрічі та спілкування позивача з ОСОБА_3, однак, 20 серпня 2019 року від відповідача до відділу державної виконавчої служби надійшла заява, в якій ОСОБА_2 повідомила про зміну фактичного місця проживання з АДРЕСА_2, до АДРЕСА_3. При цьому, відповідним актом державного виконавця від 23 серпня 2019 року встановлено, що ОСОБА_2 з дитиною фактично проживають за вищезазначеною адресою у місті Вугледар, що підтвердив сусід ОСОБА_5.

Вимогою державного виконавця від 29 серпня 2019 року відповідача вдруге зобов'язано бути присутньою у визначеному місці, день та час для здійснення перевірки виконання боржником рішення, однак згідно з актами державного виконавця ОСОБА_2 та ОСОБА_3 у визначений час були відсутні за адресами, як у селі Павлівка, так і в місті Вугледар Донецької області. У зв'язку з вищезазначеним, державним виконавцем 05 вересня 2019 року накладено штраф на ОСОБА_2 у розмірі 1 700 грн. В подальшому на неодноразові вимоги виконавця щодо зобов'язання відповідача разом з дитиною бути у визначеному місці, день та час, останні за адресою проживання відсутні, встановити їх місцезнаходження не вдалося.

У зв'язку з вищевикладеним, за невиконання без поважних причин ОСОБА_2 рішення та здійснення перешкод у спілкуванні між дитиною та батьком, державним виконавцем 20 вересня 2019 року винесено постанову про накладення штрафу на відповідача в подвійному розмірі - 3 400 грн.

Отже, ОСОБА_2 ухиляється від виконання рішення, не вживає заходів щодо усунення перешкод у спілкуванні позивача з ОСОБА_3, ухиляється від встановленого графіку побачень з дитиною в порядку визначеному рішенням Вугледарського міського суду Донецької області від 28 січня 2019 року.

Начальником Вугледарського міського відділу державної виконавчої служби 30 вересня 2019 року направлено повідомлення про вчинення відповідачем кримінального правопорушення за статтею 382 КК України, а ОСОБА_1 24 жовтня 2019 року було подано заяву до Вугледарського ВП Волноваського ВП ГУНП в Донецькій області про притягнення ОСОБА_2 за статтею 382 КК України, яка навмисно не виконує рішення суду.

Однак, 21 грудня 2019 року постановою слідчого було закрито кримінальне провадження за зазначеною заявою ОСОБА_1, яка була оскаржена позивачем та 18 березня 2020 року ухвалою суду було прийнято рішення про скасування даної постанови. До теперішнього часу ОСОБА_2 навмисно не виконує рішення суду, переховується від нього та державних виконавців, про що складено відповідні акти, будь-яких дій спрямованих на виконання рішення останньою не здійснено, вона не забезпечує відповідно до рішення побачень батька з дитиною в порядку, визначеному рішенням.

На теперішній час у нього є всі умови для проживання, виховання та відпочинку дитини, він не вживає спиртні напої та наркотичні засоби, має власний бізнес, зареєстрований як фізична особа-підприємець та має власний розпорядок дня, який дає йому можливість займатись вихованням дитини та приділяти необхідну увагу, тому вважає, що не має

жодної причини, яка б свідчила про неможливість мешкання дитини ОСОБА_3 разом з ним.

Окрім того, він неодноразово звертався до ОСОБА_2, щоб зустрітись із сином, але вона усілякими способами перешкоджала, постійні сварки, негатив, нерви, все це впливає на стан здоров'я людини як фізичний, так і моральний. Позивач втратив сон, постійно думає про те, що йому робити, щоб зустрітись з сином та куди далі звертатись для відновлення своїх прав як батька, замість того, щоб проводити цей час з дитиною. Своєю поведінкою відповідач завдає йому та дитині душевні страждання.

Короткий зміст рішень судів першої та апеляційної інстанцій

Вугледарський міський суд Донецької області рішенням від 11 листопада 2020 року позов задовольнив частково.

Визначив місце проживання дитини ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_2, разом з батьком ОСОБА_1, за адресою: АДРЕСА_4.

Стягнув з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 моральну шкоду у розмірі 2 000 грн.

В задоволенні іншої частини вимог позовної заяви відмовив.

Суд першої інстанції діючи відповідно до частини першої статті 3 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року, приділяючи першочергову увагу якнайкращому забезпеченню інтересів дитини, застосовуючи положення частини четвертої статті 159, частин першої, другої статті 161 СК України, з урахуванням встановлених обставин справи, зокрема ставлення матері та батька до своїх батьківських обов'язків, інтересів дитини, уваги і турботи батьків, необхідності розвитку дитини в спокійному та стійкому середовищі, в атмосфері любові, емоційної стабільності та матеріальної забезпеченості, зважаючи, що визначення місця проживання дитини з один з батьків не позбавляє другого можливості спілкуватись та брати участь у вихованні дитини, а також зважаючи на висновок Органу опіки та піклування Вугледарської міської ради щодо визначення місця проживання малолітнього ОСОБА_3 № 0.43/37-3489/0/8-20 від 22 червня 2020 року, дійшов висновку про доцільність та необхідність визначення місця проживання дитини разом з батьком.

Відмовляючи у задоволенні позову про передання дитини батьку, місцевий суд виходив з того, що позивачем не надано належних та допустимих доказів на підтвердження того, що місце проживання дитини було визначено з позивачем рішенням суду або органом опіки та піклування, а відповідач самочинно всупереч таким рішенням, змінила місце проживання дитини, тому заявлена вимога є передчасною.

Стягуючи з відповідача на користь позивача моральну шкоду, суд першої інстанції виходив з того, що діями відповідача, а саме, ухиленням від виконання рішення Вугледарського міського суду Донецької області від 28 січня 2019 року, створенням та здійсненням перешкод у спілкуванні між дитиною та батьком, недотримання графіку спілкування між ними, порушено визначене у статтях 153, 157 СК України право позивача, як батька дитини, на безперешкодне спілкування з дитиною, а також обмежено у можливості виконання ОСОБА_1 його обов'язку брати участь у вихованні сина, що призвело до моральних страждань позивача, який прагне спілкуватись та підтримувати відносини з дитиною, піклуватись про сина, однак через перешкоджання у цьому з боку ОСОБА_2 був вимушений вжити усіх залежних від нього, можливих заходів для відновлення його порушеного права.

Донецький апеляційний суд постановою від 02 квітня 2021 року апеляційну скаргу ОСОБА_2 залишив без задоволення, а рішення Вугледарського міського суду Донецької області від 11 листопада 2020 року залишив без змін.

Постанову апеляційний суд мотивував тим, що суд першої інстанції, враховуючи норми матеріального права, правильно встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, поклав в основу рішення не тільки матеріально-побутові умови проживання батьків, і загалом зробив висновок проживання з ким із батьків буде відповідати найкращим інтересам дитини, у зв'язку з чим дійшов обґрунтованого висновку про задоволення позовних вимог у частині визначення місця проживання малолітньої дитини ОСОБА_3 з батьком, врахував вік, стан здоров'я дитини та інтереси дитини.

Доводи апеляційної скарги не спростовують правильність висновків суду першої інстанції та не дають підстав для висновку про неправильне застосування судом першої інстанції норм матеріального чи процесуального права, яке призвело або могло призвести до помилкового судового рішення.

Короткий зміст вимог касаційної скарги

ОСОБА_2 у травні 2021 року подала до Верховного Суду касаційну скаргу на рішення Вугледарського міського суду Донецької області від 11 листопада 2020 року та постанову Донецького апеляційного суду від 02 квітня 2021 року, в якій, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просила скасувати оскаржувані судові рішення в частині встановлення місця проживання дитини та постановити нове, яким направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Узагальнені доводи особи, яка подала касаційну скаргу

Касаційна скарга мотивована тим, що судом не взято до уваги інформацію про те, що на час звернення до суду з позовом дитина була занадто малою, часто хворіє та капризує, тому його зустрічі з позивачем не завжди були можливими. Залишилося поза увагою і те, що позивач є приватним підприємцем, не сплачує аліменти на утримання дитини у розмірі, визначеному рішенням суду та має значну заборгованість.

Акт обстеження житлово-побутових умов позивача складений у червні 2018 року, а позовна заява подана до суду в квітні 2020 року, тому висновки та обставини, які зазначені в даному акті не відповідають дійсності.

Для захисту інтересів малолітньої дитини судом мало б бути встановлено особисту прихильність дитини до кожного із батьків. На відміну від цього судом навіть не було заслухано рекомендації спеціалістів, які б могли надати рекомендації щодо можливості та доцільності зміни місця проживання дитини. Не витребувано характеристики та не досліджено інформацію щодо стану здоров'я позивача та членів його сім'ї, які проживають разом.

Також суди не встановили під час розгляду справи виняткові обставини у розумінні положень статті 161 СК України, які б свідчили про неможливість проживання дитини разом з матір'ю. Залишили поза увагою факти та інформацію про те, що позивач неодноразово намагався викрасти дитину від матері.

На порушення норм процесуального права суд взяв до уваги електронний доказ у вигляді USB-накопичувача, який поданий позивачем до суду 23 червня 2020 року без зазначення поважності причин неподання такого разом із позовною заявою (частина восьма статті 83 ЦПК України), за відсутності підтвердження задалегідь направленої копії даного

електронного доказу учасникам справи без встановлення оригінальності даного доказу. Дане порушення призвело до порушення процесуальних прав відповідача, оскільки вона не мала можливості знати про існування додаткових доказів у справі, які не були долучені до матеріалів справи та не направлені їй. Вона не скористалася своїм процесуальним правом на допит свідків, показання яких мають значення для об'єктивного розгляду справи по суті.

Висновок органу опіки та піклування без висновку психолога, який міг би чітко визначити особисту прихильність до будь-якого з батьків, не може бути взятий до уваги судом і тим більше не може полягати в основу рішення суду.

Узагальнений виклад позиції інших учасників справи

ОСОБА_1 у липні 2021 року подав до Верховного Суду відзив на касаційну скаргу, в якому просив відмовити в задоволенні касаційної скарги, посилаючись на те, що оскаржувані судові рішення прийняті з додержанням вимог матеріального та процесуального права, оскільки малолітня дитина прихильно ставиться до батька, вони мають налагоджені стосунки та коли перебувають разом, дитина відчуває себе комфортно, вони в позитивному настрої проводять час, граються, бавляться, сміються. Він турбується про сина, про його стан здоров'я, режим та якість харчування, діє в інтересах дитини, враховуючи його думку. Перебуваючи з ним на одинці висловлює бажання проводити час та спілкування з ним, однак у присутності матері дитина змінює свою думку.

Відповідач в присутності сина розмовляє з підвищенням тону, кричить, систематично висловлюється грубою нецензурною лайкою, в тому числі і на його адресу, принижує його в очах дитини.

Умисне невиконання ОСОБА_2 рішення суду щодо встановлення графіку спілкування позивача з дитиною та несплата нею штрафів, накладених на неї, свідчить про низький рівень правової свідомості, культури та відповідальності, що свідчить про те, що і в подальшому нею не виконуватиметься ні рішення суду, ні вказівки/вимоги державних виконавців.

Він як батько дитини має рівні права з відповідачем щодо виховання та спілкування з дитиною.

Рух справи в суді касаційної інстанції

Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду ухвалою від 16 червня 2021 року відкрив провадження у цій справі та витребував її матеріали із Вугледарського міського суду Донецької області.

Справа № 223/306/20 надійшла до Верховного Суду 06 липня 2021 року.

МОТИВУВАЛЬНА ЧАСТИНА

Позиція Верховного Суду

Згідно з частиною третьою статті 3 ЦПК України провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи.

Згідно з частиною другою статті 389 ЦПК України підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно у таких випадках:

1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних

правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку;

2) якщо скаргник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні;

3) якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах;

4) якщо судове рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 411 цього Кодексу.

Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 2, 3 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Судове рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим (частина перша статті 263 ЦПК України).

Переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, перевіряє правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими (частина перша статті 400 ЦПК України).

Вивчивши матеріали справи, перевірівши доводи касаційної скарги, Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Мотиви, з яких виходить Верховний Суд, та застосовані норми права

Відповідно до статті 8 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України.

Згідно з частиною першою статті 12 Закону України «Про охорону дитинства» на кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці.

Відповідно до частини першої статті 18, частини першої статті 27 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789-ХІІ (далі - Конвенція), держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

У частині першій статті 9 Конвенції передбачено, що держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в найкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Відповідно до положень статті 157 СК України питання виховання дитини вирішується батьками спільно. Той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею.

Той із батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини.

Стаття 141 СК України визначає, що мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

Відповідно до положень частини першої статті 161 СК України, якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

Частинами четвертою та п'ятою статті 19 СК України визначено, що при розгляді судом спорів щодо визначення місця проживання дитини обов'язково є участь органу опіки та піклування, представленого належною юридичною особою.

При цьому орган опіки та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи.

У частині першій статті 3 Конвенції визначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

У рішенні Європейського суду з прав людини від 11 липня 2017 року у справі «М. С. проти України», заява № 2091/13, суд зауважив, що при визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним (параграф 76).

У параграфі 54 рішення Європейського суду з прав людини «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року, заява № 31111/04, зазначено, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і дотримуючись такої

рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків.

Аналіз наведених норм права, практики Європейського суду з прав людини дає підстави для висновку, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток та належне виховання й, у першу чергу, повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім права батьків.

Міжнародні та національні норми не містять положень, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною.

При визначенні місця проживання дитини судам необхідно крізь призму врахування найкращих інтересів дитини встановлювати та надавати належну правову оцінку всім обставинам справи, які мають значення для правильного вирішення спору.

Отже, при розгляді справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Встановивши, що ОСОБА_1, як батько дитини, який має рівні з відповідачем права щодо виховання та спілкування з дитиною, та маючи прагнення до участі у житті, вихованні, розвитку їх спільного сина ОСОБА_3, вжив усіх залежних від нього та можливих заходів, фактично вичерпав всі існуючі правові механізми для відновлення спілкування з дитиною та прийняття участі у її вихованні, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, врахувавши ставлення матері та батька до своїх батьківських обов'язків, інтереси дитини, увагу і турботу батьків, необхідність розвитку дитини в спокійному та стійкому середовищі, в атмосфері любові, емоційній стабільності та матеріальній забезпеченості, зважаючи на те, що визначення місця проживання дитини з одним з батьків не позбавляє другого можливості спілкуватися і брати участь у вихованні дитини, а також врахувавши висновок Органу опіки та піклування Вугледарської міської ради від 22 червня 2020 року № 0.43/37-3489/0/8-20, дійшов обґрунтованого висновку про доцільність проживання дитини разом з батьком, що сприятиме якнайкращому забезпеченню її інтересів.

Доводи касаційної скарги про те, що на порушення норм процесуального права суд взяв до уваги електронний доказ у вигляді USB накопичування, який поданий позивачем до суду 23 червня 2020 року без зазначення поважності причин неподання такого разом із позовною заявою (частина восьма статті 83 ЦПК України), не заслуговують на увагу, оскільки оскаржувані судові рішення ухвалені на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та підтверджені доказами, які були досліджені в судовому засіданні і які відповідають вимогам закону про їх належність та допустимість.

Згідно зі статтею 78 ЦПК України суд не бере до уваги докази, що одержані з порушенням порядку, встановленого законом. Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування.

Розуміння допустимості доказів досягається крізь призму прав, що охороняються законом: допустимим є доказ, отриманий без порушення закону. Недопустимими, відповідно, будуть докази, отримані з порушенням права на таємницю про стан здоров'я (стаття 286 ЦК України), права на особисті папери (стаття 303 ЦК України), права на

таємницю кореспонденції (стаття 306 ЦК України), права на недоторканність житла (стаття 311 ЦК України), права на авторський псевдонім (стаття 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), тощо. Недопустимими також є докази, одержані з неправдивих показань свідка, завідомо неправдивого висновку експерта, фальшивих документів або речових доказів, тобто, з порушенням процесуального порядку формування засобів доказування. Допустимість доказів характеризується органічним зв'язком процесуальної форми засобів доказування та законністю отримання інформації про той чи інший факт, який має значення для справи. Тому одержання доказів з дотриманням порядку, встановленого законом, слід розуміти як відсутність при одержанні доказів порушення норм матеріального права та норм процесуального права, як одночасне дотримання передбачених законом особистих немайнових і майнових прав та процесуальної форми.

Встановити недопустимість конкретного доказу суд може лише після того, як дослідить його в судовому засіданні. Недопустимість доказу не є очевидною. Сторони вправі висловлювати суду свої міркування щодо допустимості чи недопустимості конкретного доказу. Якщо суд дійде висновку, що доказ є недопустимим, він не бере цей доказ до уваги, тобто не може обґрунтовувати ним своє рішення. Разом з тим суд повинен у мотивувальній частині рішення зазначити, чому саме він цей доказ відхиляє.

Відповідно до частини восьмої статті 83 ЦПК України докази, не подані у встановлений законом або судом строк, до розгляду судом не приймаються, крім випадку, коли особа, яка їх подає, обґрунтувала неможливість їх подання у вказаний строк з причин, що не залежали від неї.

Отже, «докази, не подані у встановлений законом або судом строк» та «докази, що одержані з порушенням порядку, встановленого законом» не є тотожними поняттями. Неподання доказу у визначений строк не може слугувати підставою для висновку про недопустимість такого доказу.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 373/2054/16-ц (провадження № 14-446цс18) викладено правовий висновок про те, що встановлення обставин справи, дослідження та оцінка доказів є прерогативою судів першої та апеляційної інстанцій. Це передбачено статтями 77-80, 89, 367 ЦПК України. Якщо порушень порядку надання та отримання доказів у суді першої інстанції апеляційним судом не встановлено, а оцінка доказів зроблена як судом першої, так і судом апеляційної інстанцій, то суд касаційної інстанції не наділений повноваженнями втручатися в оцінку доказів.

Аргументи касаційної скарги про те, що акт обстеження житлово-побутових умов позивача складений у червні 2018 року, а позовна заява подана до суду в квітні 2020 року, тому висновки та обставини, які зазначені в даному акті не відповідають дійсності, є обґрунтованими проте не можуть бути взяті до уваги, оскільки за основу вирішення спору судами попередніх інстанцій було взято висновок Органу опіки та піклування Вугледарської міської ради щодо визначення місця проживання малолітнього ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_2, від 22 червня 2020 року № 0.43/37-3489/0/8-20 в основу якого, зокрема покладено акт обстеження умов проживання ОСОБА_1 від 28 травня 2020 року, складений працівниками Служби у справах дітей Вугледарської міської ради.

Посилання у касаційній скарзі на те, що судами повинна бути з'ясована думка дитини щодо бажаного місця її проживання, також не заслуговують на увагу, з огляду на таке.

Відповідно до частин першої та другої статті 171 СК України дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками спору щодо її місця проживання.

Таким чином, з досягненням віку 10 років у дитини з'являється право не тільки бути вислуханою і почутою, але й право брати активну участь у вирішенні своєї долі, зокрема, у визначенні місця проживання. Лише в разі збігу волі трьох учасників переговорного процесу - матері, батька, дитини можна досягти миру і згоди.

Аналогічні положення закріплені у статті 12 Конвенції про права дитини, згідно з якою держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

Викладене узгоджується із правовим висновком, висловленим у постанові Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц (провадження № 14-327цс18).

Інші доводи касаційної скарги є аналогічними доводам апеляційної скарги заявника, яким суд надав належну оцінку, висновки суду апеляційної інстанції є достатньо аргументованими, Верховний Суд доходить висновку про відсутність підстав повторно відповідати на ті самі аргументи заявника.

Таким чином, доводи касаційної скарги не спростовують встановлені у справі фактичні обставини та висновки, які обґрунтовано викладені у мотивувальній частині оскаржуваних судових рішень, та зводяться до переоцінки доказів, незгоди заявника з висновками щодо їх оцінки та містять посилання на факти, що були предметом дослідження судів.

Однакове застосування закону забезпечує загальнообов'язковість закону, рівність перед законом та правову визначеність у державі, яка керується верховенством права. Єдина практика застосування законів поліпшує громадське сприйняття справедливості та правосуддя, а також довіру до відправлення правосуддя.

Відповідно до усталеної практики ЄСПЛ (рішення у справах «Пономарьов проти України», «Рябих проти Російської Федерації», «Нелюбін проти Російської Федерації») повноваження вищих судових органів стосовно перегляду мають реалізовуватися для виправлення судових помилок та недоліків судочинства, але не для здійснення нового судового розгляду, перегляд не повинен фактично підміняти собою апеляцію. Повноваження вищих судів щодо скасування чи зміни тих судових рішень, які вступили в законну силу та підлягають виконанню, мають використовуватися для виправлення фундаментальних порушень.

Таким чином, наведені в касаційній скарзі доводи не спростовують висновків судів першої та апеляційної інстанцій в частині вирішення спору про визначення місця проживання дитини.

Висновки за результатами розгляду касаційної скарги

Відповідно до частини третьої статті 401 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення. Враховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення в частині вирішення позовних вимог про визначення місця проживання дитини - без змін, оскільки доводи касаційної скарги висновків судів в означеній частині не спростовують.

Оскаржувані судові рішення в частині позовних вимог про примусове передання дитини батькові та стягнення моральної шкоди в касаційному порядку не оскаржуються, тому не переглядаються Верховним Судом.

Постановив:

Касаційну скаргу ОСОБА_2 залишити без задоволення.

Рішення Вугледарського міського суду Донецької області від 11 листопада 2020 року та постанову Донецького апеляційного суду від 02 квітня 2021 року в частині вирішення позовних вимог ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про встановлення місця проживання дитини залишити без змін.

Постанова суду касаційної інстанції є остаточною і оскарженню не підлягає.

Теми наукових доповідей

Підготувати письмову наукову доповідь (есе), на одну із поданих тем:

1. Психологічна природа конфлікту в юридичній діяльності.
2. Методологія юридичної психології.
3. Психологія прокурорської діяльності як окрема підгалузь юридичної психології.
4. Сучасний стан психологічних досліджень в юридичній науці.
5. Психологічний зміст окремих норм Кримінального процесуального кодексу.
6. Судово-психологічна експертиза в цивільному процесу України.
7. Юридико-психологічний зміст діяльності національної поліції в Україні.
8. Психологія ув'язнення осіб.
9. Психологічні аспекти підтримання державного обвинувачення прокурором в суді.
10. Психологічна консультація у правозастосовній сфері.
11. *Виконати презентацію в аудиторії до однієї із тем лекційного чи семінарського заняття:*
12. Психологічна характеристика юридичної діяльності.
13. Емоційно-вольова сфера особистості фахівця-правоохоронця.
14. Психологічні засади конфлікту в юридичній діяльності.
15. Принципи та категорії юридичної психології.
16. Психологічний зміст судового процесу.
17. Психологічні особливості діяльності по розслідуванню кримінальних проваджень.
18. Застосування різних форм психологічних знань у кримінально-процесуальній діяльності.
19. Психологічне забезпечення кримінально-процесуальної діяльності органів прокуратури.
20. Психологічні засади розслідування злочинів.
21. Особливості професійного спілкування слідчого при вирішенні професійних завдань.
22. Психологічні особливості слідчої діяльності.
23. Конфліктогенність правоохоронної діяльності.
24. Психологічні чинники формування внутрішнього переконання прокурора.
25. Психологічні проблеми управління в правоохоронній діяльності
26. Психологія судового процесу.
27. Психологічні особливості розслідування насильницьких злочинів.
28. Психологія взаємодії слідчого з органом дізнання.
29. Психологія обшуку та затримання.

30. Психологічний підхід до графології у процесуальній діяльності.
31. Методи психологічного вивчення професійної діяльності слідчого.
32. Діагностика емоційних станів слідчого.
33. Попередження професійної деформації особистості слідчого органів.
34. Психологічні особливості слідчої діяльності.
35. Комунікативно-правовий аспект обвинувальної промови прокурора в судовому засіданні.
36. Роль прокурора в організації огляду місця події з позицій психологічного забезпечення.
37. Конфліктогенність правоохоронної діяльності.
38. Криміналістичний огляд психологічного опосередкування тактики розслідування згвалтувань.
39. Тактика психологічного впливу у слідчій діяльності органів.
40. Деякі засоби ідентифікації емоційних станів допитуваного.
41. Проблема медіації у юридичній психології.
42. Використання сугестії у кримінально-процесуальній діяльності

Вибіркові види самостійної роботи (необов'язкові).

1. Тези доповіді на студентську наукову конференцію.

Студенти за бажанням обирають науково-практичну або наукову конференцію, самостійно, або, консультуючись з викладачем, формулюють тему доповіді з актуальних питань юридичної психології.

Тези доповіді повинні бути оригінальним авторським рукописом, мати наукову новизну, відповідати на пряму роботи конференції і оформлені відповідно до вимог, які висуваються організатором у інформаційному повідомленні.

2. Участь у заходах неформального навчання.

Студенти обирають самостійно, або за рекомендацією викладача, навчальний курс на доступних платформах (EdEra, Prometheus тощо) відповідно тематиці навчальної дисципліни, узгоджують захід і тему з викладачем, а після закінчення курсу завантажити сертифікат в МУДЛ про участь у відповідних заходах.

Заочна форма

Самостійна робота на заочній формі передбачає виконання контрольної роботи, виконання якої є **обов'язковим** (включає теоретичні питання та практичне завдання) та написання тез доповіді для участі у науковій конференції та участь у заходах неформального навчання (**за бажанням**).

Варіанти контрольних робіт:

Зразок контрольної роботи

Варіант 0

Теоретичне завдання

Підготувати відповідь на питання:

1. Характеристика предмета, об'єкта та завдань психології правоохоронної діяльності.
2. Методологічне підґрунтя "Актуальних проблем юридичної психології" як навчальної дисципліни

Практичне завдання:

З тексту поданої до поліції заяви стало відомо, що гр. М., 19 років; освіта неповна середня, вантажник, неодружений. У віці 17 років, будучи в нетверезому стані, увірвався в будинок, де проживали незнайоме йому подружжя старшого віку Ш. Не реагуючи на вимогу піти з будинку, М. погрожував дружині розправою, ударив жінку, викручував їй палець на руці й заподіяв інші тілесні ушкодження без розладу здоров'я. Сусіди Ш., почувши крики про допомогу, викликали поліцію, яка затримала М., і після оформлення матеріалів до вечора, він був звільнений.

Відразу після цього він прийшов у будинок свого знайомого Н., де перебувала також молода жінка К. (у віці 22 роки). Спільно були випиті спиртні напої, після чого М. став вимагати, щоб К. задовольнила його статеву пристрасть у збоченій формі. Тоді Н. вигнав його й К. зі своєї кімнати й замкнув двері. Не виходячи з будинку, М. став бити К., зірвав з неї плаття й нижню білизну і вчинив насильницький оральний статевий акт. У процесі здійснення цих злочинних дій він наніс потерпілій кілька ударів по голові, у результаті яких наступила смерть. Вчинивши вбивство й розуміючи, що Н. викриє його, М з метою приховання скоєного злочину вирішив знищити його сліди й позбавити життя Н. Із цією метою він розкидав у будинку сіно, поклав його на труп К. і підпалив. Однак задум злочинця не був доведений до кінця, тому що пожежа була вчасно ліквідована громадянами.

Завдання: Поставити запитання (мінімум 5 запитань) спеціалісту-психологу виходячи з вище представленої фабули події кримінального правопорушення.

3.3. Забезпечення освітнього процесу

Для забезпечення освітнього процесу наявні:

1. Робоча програма навчальної дисципліни
2. Конспект лекцій у вигляді окремих файлів в МУДЛ.
3. Авторський навчальний посібник Юридична психологія (особливості відбору та підготовка фахівців-правоохоронців): науково- практичний посібник. наук. практ. посіб. Київ : Талком. 2014. 182 с.
4. Авторський практикум Юридична психологія: практикум. Київ : Копі-центр. 2015. 101 с.
5. Авторське навчальне видання Основи психології та педагогіки: курс лекцій. Київ : МАУП. 2004. 39 с.
6. Авторський навчальний посібник «Актуальні проблеми юридичної психології» (2021. 300 с.) за інтернет-покликанням: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/450> та бібліотеці ЧНУ імені Петра Могили).
7. Методичні рекомендації з самостійної підготовки, що розміщені в MOODLE
8. Навчально-наукова література в бібліотеці університету.
9. Проекційне мультимедійне обладнання (проектор, екран, ноутбук/комп'ютер); Доступ до мережі Internet, точка доступу Wi-Fi; OS: Windows, Android, iOS; Browsers: Chrome / Opera / MozillaFirefox / MS Edge; Програмне забезпечення: Word, Excel, PowerPoint; Skype, Zoom, GoogleMeet; Система електронного навчання Moodle 3.9; Тренінгова аудиторія (дошка, фліпчарт, маркери).

4. Підсумковий контроль

Підсумковий контроль здійснюється у формі заліку. Критерії оцінювання: аргументована, логічна, повна відповідь; вільне володіння матеріалом всього навчального курсу; оперування відповідними понятійними інструментами, використання психологічних термінів; вміння встановити зв'язок між теоретичною «базою» та практикою; залучення до відповіді самостійно опрацьованої літератури; вміння аналізувати нормативні документи та вміти користуватися психологічними знаннями для психологічного опосередкування конкретних правових норм і вирішення відповідних задач.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З КУРСУ для самоконтролю перед заліком

Розв'язати тестові завдання:

№	Навчальний елемент	Тестові завдання
1.	Об'єктом юридичної психології є:	<i>а) Особистість адвоката; б) Особистість судді; в) Особистість в сфері юридичної діяльності.</i>

2.	За структурою слідча діяльність поділяється на:	<p>а) Пізнавальна, комунікативна, профілактична; конструктивна, організаторська;</p> <p>б) Пізнавальна, правозастосовна, комунікативна, профілактична; організаторська;</p> <p>в) Пізнавальна, комунікативна, емоційна, профілактична; конструктивна.</p>
3.	Найважливішим компонентом психологічної структури слідчої діяльності є:	<p>а) Пізнавальна;</p> <p>б) Емоційна;</p> <p>в) Комунікативна.</p>
4.	Слідча діяльність відноситься до професії:	<p>а) Екстремальної;</p> <p>б) Стресогенної;</p> <p>в) Напруженої.</p>
5.	Психологічна структура слідчої діяльності включає такі елементи:	<p>а) Мета, результат, дія, засіб досягнення;</p> <p>б) Мета, результат, дія, мотив, засіб досягнення;</p> <p>в) Мета, мотив, дія, засіб досягнення;</p>
6.	Головне завдання прокурора в обвинувальній промові:	<p>а) Аналіз особистості обвинуваченого;</p> <p>б) Доведення до присутніх складу злочину;</p> <p>в) Кваліфікований аналіз доказів.</p>
7.	Психологічно складним елементом прокурорської діяльності в суді є:	<p>а) Вплив присутніх;</p> <p>б) Полеміка із захистом;</p> <p>в) Погляд обвинуваченого.</p>
8.	Основні типи емоційних станів слідчого:	<p>а) Емоційний тон відчуття, емоційний відгук;</p> <p>б) Емоційний тон відчуття, емоційний відгук, настрій, стрес, афект, фрустрація;</p> <p>в) Емоційний тон відчуття, емоційний відгук, конфлікт, афект, фрустрація.</p>
9.	Вольовими діями у слідчій діяльності є:	<p>а) Простий вольовий акт, усічений вольовий акт, надзвичайний вольовий акт;</p> <p>б) Простий вольовий акт, складний вольовий акт, особливо складний вольовий акт;</p> <p>в) Емоційний вибух, складний вольовий акт, помірний вольовий акт.</p>
10.	Функції професійного спілкування у правоохоронній діяльності:	<p>а) Перцептивна, комунікативна; посвідчувальна;</p> <p>б) Перцептивна, інтерактивна;</p>

		<p>комунікативна;</p> <p>в) Перцептивна, інтуїтивна, комунікативна.</p>
11.	Особливістю професійного спілкування правоохоронців є:	<p>а) Регламентація спілкування правовими нормами;</p> <p>б) Напруженість спілкування;</p> <p>в) Вплив соціально-психологічного клімату.</p>
12.	Найбільш переконливою є обвинувальна промова в якій:	<p>а) Переважають психологічні елементи;</p> <p>б) Переважають логіко-юридичні елементи;</p> <p>в) Логічні і психологічні елементи рівнозначні.</p>
13.	Обвинувальне переконання має дві основні позиції:	<p>а) Доказування – логічний аспект, навіюваність-психологічний аспект;</p> <p>б) Доказування - соціальний елемент, сугестія-психичний аспект;</p> <p>в) Доказування - правовий режим, навіювання-психопатологічний аспект.</p>
14.	Чи можна змінювати тональність обвинувальної промови?	<p>а) Так;</p> <p>б) Ні;</p> <p>в) Тільки під час судової наради.</p>
15.	Під час виголошення обвинувальної промови погляд прокурора повинен бути зосереджений на:	<p>а) Обвинуваченому, адвокати, присутніх в залі;</p> <p>б) Обвинуваченому, судді;</p> <p>в) Обвинуваченому, потерпілому.</p>
16.	Дії прокурора-обвинувача при зустрічі погляду з адвокатом:	<p>а) Відвернути погляд;</p> <p>б) Передивитись;</p> <p>в) Одягти окуляри.</p>
17.	Чи допустима шаблонність промови прокурора в суді?	<p>а) Так;</p> <p>б) Ні;</p> <p>в) Інколи.</p>
18.	Механізми сприймання та розуміння об'єктів правоохоронної діяльності	<p>а) Фізіогномічна редукція соціальна категоризація та порівняння, стереотипізація, особистісна ідентифікація;</p> <p>б) Соціальна категоризація та порівняння, стереотипізація, атрибуція, емпатія, спостереження;</p> <p>в) Соціальна категоризація та порівняння, стереотипізація, атрибуція, емпатія, особистісна ідентифікація.</p>
19.	Окремі компоненти конфлікту в правоохоронній діяльності:	<p>а) Пізнавальний, емоційний, вольовий;</p> <p>б) Пізнавальний, посвідчувальний, вольовий;</p>

		<i>в) Пізнавальний, емоційний, почуттєвий.</i>
20.	У правоохоронній діяльності конфліктом є:	<p><i>а) Реальна суперечність між працівниками правоохоронними органами та іншими особами, які мають протилежні інтереси і протидіють установленню істини;</i></p> <p><i>б) Реальна суперечність між правоохоронцями та іншими працівниками, які мають протилежні інтереси;</i></p> <p><i>в) Реальна суперечність між слідчими працівниками, які протидіють установленню істини.</i></p>
21.	Основні стилі розв'язання конфлікту в правоохоронній діяльності:	<p><i>а) Суперництво, ухилення;</i></p> <p><i>б) Співробітництво, компроміс;</i></p> <p><i>в) Співробітництво, пристосування.</i></p>
22.	Конфліктні ситуації, що виникають в правоохоронних органах, можна умовно розподілити на:	<p><i>а) Внутрішні та зовнішні;</i></p> <p><i>б) Вертикально-зовнішні;</i></p> <p><i>в) Посередні.</i></p>
23.	Основними причинами конфліктних ситуацій в правоохоронній діяльності є:	<p><i>а) Недоліки в організації праці, недосконалість управління, міжособистісні стосунки, психологічна несумісність, недоліки виховання, слабка підготовка працівника;</i></p> <p><i>б) Недоліки в організації відпочинку, недосконалість покарань, міжособистісні інтимні стосунки, недоліки виховання, слабка підготовка працівника;</i></p> <p><i>в) Психологічна несумісність, гендерна політика, недоліки пуританського виховання, слабка підготовка секретаря.</i></p>
24.	Основними причинами конфліктів, що впливають з властивостей особистості і стилю роботи керівника, є:	<p><i>а) Допитливість керівника у вирішенні організаційно-розпорядчих задач, вади вікового виховання, адекватність стилю управління рівню підготовки колективу;</i></p> <p><i>б) Недостатня досвідченість керівника у роботі з злочинцями, вади виховання, неадекватність стилю управління рівню підготовки суддей;</i></p> <p><i>в) Недостатня досвідченість керівника у роботі з людьми і в рішенні організаційно-розпорядчих задач, вади виховання, неадекватність стилю управління рівню підготовки колективу.</i></p>

25.	Допит у безконфліктній ситуації притаманний:	<p>а) Підозрюваним, звинуваченим;</p> <p>б) Свідкам, потерпілим;</p> <p>в) Всім учасникам.</p>
26.	До загальних заходів запобігання конфліктів у правоохоронній діяльності слід віднести:	<p>а) Зосередження уваги колективу на стан оперативних обставин, підвищення професійної майстерності, зміцнення авторитету прокуратури серед населення, психологічне забезпечення діяльності;</p> <p>б) Зосередження уваги колективу на стан сімейно-побутових проблем, підвищення професійної ерудиції, зміцнення авторитету прокуратури серед населення, психологічне забезпечення діяльності;</p> <p>в) Зосередження уваги колективу на стан оперативних обставин, підвищення професійної майстерності, здобуття психологічної освіти.</p>
27.	Три окремі стадії динаміки конфлікту в правоохоронній діяльності:	<p>а) Виникнення об'єктивної конфліктної ситуації, перехід до безконфліктної поведінки, розпалювання конфлікту;</p> <p>б) Виникнення суб'єктивної конфліктної ситуації, перехід до конфліктної поведінки, розв'язання конфлікту.</p> <p>в) Виникнення об'єктивної конфліктної ситуації, перехід до конфліктної поведінки, розв'язання конфлікту всіма учасниками.</p>
28.	Участь фахівця-психолога у кримінально-процесуальній діяльності регламентується:	<p>а) Ст. 83 КПК України;</p> <p>б) Ст. 71 КПК України;</p> <p>в) Ст. 360 КПК України.</p>
29.	Напрямки психологічного забезпечення кримінальної процесуальної діяльності:	<p>а) Психологічне супроводження, психологічна реабілітація;</p> <p>б) Психологічна корекція, психічна реабілітація;</p> <p>в) Психологічна консультація, паталогокорекція.</p>
30.	Чи можуть консультації фахівця-психолога долучатися до матеріалів кримінального провадження, і в якому вигляді:	<p>а) Ні;</p> <p>б) Так, в порядку ч. 2 ст. 105 КПК України у вигляді письмового роз'яснення;</p> <p>в) Так, в порядку ч. 2 ст. 84 КПК України у вигляді висновку.</p>

31.	Консультації фахівця-психолога містять:	<p><i>а) Довідкову інформацію;</i></p> <p><i>б) Правову інформацію;</i></p> <p><i>в) Соціально-правову значущість.</i></p>
32.	Організаційно-психологічна структура слідчої діяльності представлена:	<p><i>а) Інформаційно-розшуковими, комунікативними та інформаційно-комунікативними діями;</i></p> <p><i>б) Інформаційно-пошуковими, комунікативними та інформаційно-комунікативними слідчими діями;</i></p> <p><i>в) Інформаційно-пошуковими, комунікаційними та інформаційно-інтерактивними слідчими діями.</i></p>
33.	Психологічно ефективність допиту в значній мірі залежить від:	<p><i>а) Вивчення особистості допитуваного та встановлення з ним психологічного контакту;</i></p> <p><i>б) Психологічної освіти слідчого, знання КПК України;</i></p> <p><i>в) Діагностики психологічної обстановки в колективі слідчих та прокурорів.</i></p>
34.	У випадку протидії допитуваного доцільно застосувати такі прийоми психологічного впливу:	<p><i>а) Фізична сила та психопресінг;</i></p> <p><i>б) Переконання та навіювання;</i></p> <p><i>в) Парапсихологія та гіпноз.</i></p>
35.	Об'єктом дослідження судово-психологічної експертизи є:	<p><i>а) Психологічні виявлення людини, що не виходять за межі норми, тобто такі, які не викликають сумніву у її психічній повноцінності;</i></p> <p><i>б) Психологічні уявлення людини, що виходять за межі соціальної норми, тобто такі, які не викликають сумніву у її психологічній повноцінності;</i></p> <p><i>в) Психологічні виявлення людини, що виходять за межі норми, тобто такі, які викликають сумнів у її психічній повноцінності.</i></p>
36.	Судово-психологічна експертиза поділяється на:	<p><i>а) Екпертизу повнолітніх, екпертизу особливих статевих властивостей, основних мотивів поведінки, екпертизу основних конфліктних станів;</i></p> <p><i>б) Екпертизу неповнолітніх, екпертизу особливих властивостей, основних мотивів поведінки, екпертизу основних емоційних станів;</i></p>

		<i>в) Екпертизу неповнолітніх, екпертизу особливих властивостей, основних мотивів поведінки, експертизу неосновних емоційно-вольових станів.</i>
19.	Окремі компоненти конфлікту в правоохоронній діяльності:	<i>а) Пізнавальний, емоційний, вольовий; б) Пізнавальний, посвідчувальний, вольовий; в) Пізнавальний, емоційний, почуттєвий.</i>
20.	У правоохоронній діяльності конфліктом є:	<i>а) реальна суперечність між працівниками правоохоронними органами та іншими особами, які мають протилежні інтереси і протидіють установленню істини; б) реальна суперечність між правоохоронцями та іншими працівниками, які мають протилежні інтереси; в) реальна суперечність між слідчими працівниками, які протидіють установленню істини.</i>
21.	Основні стилі розв'язання конфлікту в правоохоронній діяльності:	<i>а) суперництво, ухилення; б) співробітництво, компроміс; в) співробітництво, пристосування.</i>
22.	Конфліктні ситуації, що виникають в правоохоронних органах, можна умовно розподілити на:	<i>а) внутрішні та зовнішні; б) вертикально-зовнішні; в) посередні.</i>
23.	Основними причинами конфліктних ситуацій в правоохоронній діяльності є:	<i>а) недоліки в організації праці, недосконалість управління, міжособистісні стосунки, психологічна несумісність, недоліки виховання, слабка підготовка працівника; б) недоліки в організації відпочинку, недосконалість покарань, міжособистісні інтимні стосунки, недоліки виховання, слабка підготовка працівника; в) психологічна несумісність, гендерна політика, недоліки пуританського виховання, слабка підготовка секретаря.</i>
24.	Основними причинами конфліктів, що впливають з властивостей особистості і стилю роботи керівника, є:	<i>а) допитливість керівника у вирішенні організаційно-розпорядчих задач, вади вікового виховання, адекватність стилю управління рівню підготовки колективу; б) недостатня досвідченість керівника у роботі з злочинцями, вади виховання, неадекватність стилю управління рівню</i>

		<p>підготовки суддей;</p> <p>в) недостатня досвідченість керівника у роботі з людьми і в рішенні організаційно-розпорядчих задач, вади виховання, неадекватність стилю управління рівню підготовки колективу.</p>
25.	Допит у безконфліктній ситуації притаманний:	<p>а) підозрюваним, звинуваченим;</p> <p>б) свідкам, потерпілим;</p> <p>в) всім учасникам.</p>
26.	До загальних заходів запобігання конфліктів у правоохоронній діяльності слід віднести:	<p>а) зосередження уваги колективу на стан оперативних обставин, підвищення проф.майстерності, зміцнення авторитету прокуратури серед населення, психологічне забезпечення діяльності;</p> <p>б) зосередження уваги колективу на стан сімейно-побутових проблем, підвищення проф.ерудиції, зміцнення авторитету прокуратури серед населення, психологічне забезпечення діяльності;</p> <p>в) зосередження уваги колективу на стан оперативних обставин, підвищення проф. майстерності, здобуття психологічної освіти.</p>
27.	Три окремі стадії динаміки конфлікту в правоохоронній діяльності:	<p>а) виникнення об'єктивної конфліктної ситуації, перехід до безконфліктної поведінки, розпалювання конфлікту;</p> <p>б) виникнення суб'єктивної конфліктної ситуації, перехід до конфліктної поведінки, розв'язання конфлікту.</p> <p>в) виникнення об'єктивної конфліктної ситуації, перехід до конфліктної поведінки, розв'язання конфлікту всіма учасниками.</p>
28.	Участь фахівця-психолога у кримінально-процесуальній діяльності регламентується:	<p>а) ст. 83 КПК України;</p> <p>б) ст. 71 КПК України;</p> <p>в) ст. 360 КПК України.</p>
29.	Напрямки психологічного забезпечення кримінальної процесуальної діяльності:	<p>а) психологічне супроводження, психологічна реабілітація;</p> <p>б) психологічна корекція, психічна реабілітація;</p> <p>в) психологічна консультація, паталогокорекція.</p>
30.	Чи можуть консультації	а) Ні;

	фахівця-психолога долучатися до матеріалів кримінального провадження, і в якому вигляді:	<p><i>б) Так, в порядку ч. 2 ст. 105 КПК України у вигляді письмового роз'яснення;</i></p> <p><i>в) Так, в порядку ч. 2 ст. 84 КПК України у вигляді висновку.</i></p>
31.	Консультації фахівця-психолога містять:	<p><i>а) довідкову інформацію;</i></p> <p><i>б) правову інформацію;</i></p> <p><i>в) соціально-правову значущість.</i></p>
32.	Організаційно-психологічна структура слідчої діяльності представлена:	<p><i>а) інформаційно-розшуковими, комунікативними та інформаційно-комунікативними діями;</i></p> <p><i>б) інформаційно-пошуковими, комунікативними та інформаційно-комунікативними слідчими діями;</i></p> <p><i>в) інформаційно-пошуковими, комунікаційними та інформаційно-інтерактивними слідчими діями.</i></p>
33.	Психологічно ефективність допиту в значній мірі залежить від:	<p><i>а) вивчення особистості допитуваного та встановлення з ним психологічного контакту;</i></p> <p><i>б) психологічної освіти слідчого, знання КПК України;</i></p> <p><i>в) діагностики психологічної обстановки прокурорського колективу.</i></p>
34.	У випадку протидії допитуваного доцільно застосувати такі прийоми психологічного впливу:	<p><i>а) фізична сила та психопресінг;</i></p> <p><i>б) переконання та навіювання;</i></p> <p><i>в) парapsихологія та гіпноз.</i></p>
35.	Об'єктом дослідження судово-психологічної експертизи є:	<p><i>а) психологічні виявлення людини, що не виходять за межі норми, тобто такі, які не викликають сумніву у її психічній повноцінності;</i></p> <p><i>б) психологічні уявлення людини, що виходять за межі соціальної норми, тобто такі, які не викликають сумніву у її психологічній не повноцінності;</i></p> <p><i>в) психологічні виявлення людини, що виходять за межі норми, тобто такі, які викликають сумнів у її психічній повноцінності.</i></p>
36.	Судово-психологічна експертиза поділяється на:	<p><i>а) експертизу повнолітніх, експертизу особливих статевих властивостей, основних мотивів поведінки, експертизу основних конфліктних станів;</i></p>

		<p><i>б) експертизу неповнолітніх, експертизу особливих властивостей, основних мотивів поведінки, експертизу основних емоційних станів;</i></p> <p><i>в) експертизу неповнолітніх, експертизу особливих властивостей, основних мотивів поведінки, експертизу неосновних емоційно-вольових станів.</i></p>
--	--	---

Перелік питань до заліку:

1. Предмет, система та завдання юридичної психології.
2. Рання історія юридичної психології та рівні взаємовпливу й інтеграції права і психології.
3. Коцептуальна ідея віднесення юридичної психології до галузей права за проф. І. Озерським.
4. Становлення юридичної психології як історично зумовленої дуальної науки.
5. Методологічні засади юридичної психології та напрями юридико-психологічних досліджень.
6. Поняття навчального курсу «Актуальні проблеми юридичної психології», його об'єкт, предмет та завдання.
7. Юридико-психологічний зміст термінологічної конструкції «поза розумним сумнівом».
8. Поняття та основні функції фахового спілкування в юридичній діяльності.
9. Основні особливості судової промови фахівця-правника (адвоката, прокурора, іншого фахівця).
10. Ефективні риторично-психологічні прийоми підтримання (зосередження) уваги учасників судового процесу.
11. Форми формальної контактної взаємодії між прокурором і захисником у суді.
12. Окремі психологічні правила ефективного спілкування у фаховій діяльності правника.
13. Поняття конфлікту та його сутність у фаховій діяльності правника.
14. Об'єкт та суб'єкти конфлікту в юридичній діяльності.
15. Прогнозування конфлікту та його управління в юридичній діяльності.
16. Основні стилі розв'язання конфлікту (поведінки в конфліктній ситуації).
17. Види конфліктних ситуацій, що виникають в юридичній діяльності та причини їх виникнення.
18. Теоретико-методологічне обґрунтування певних судових рішень у частині порушеного конвенційного права особи на ґрунті використання чи застосування психологічних знань.
19. Зміст поняття терміну «психологічна недоторканість» у рішеннях ЄСПЛ.
20. Психологічна складова приватного життя особи та відшкодування моральної шкоди в обсязі рішень ЄСПЛ.
21. Врахування ЄСПЛ психологічного аспекту ситуацій пов'язаних оцінкою висновків спеціалістів-психологів в окремих справах заявників.
22. Психологічна складова в обсязі рішень ЄСПЛ у справах про катування або нелюдському чи такому, що принижує гідність особи, поводженню або покаранню.

23. Експертиза у галузі права як нова форма застосування спеціальних знань юридичного психолога.
24. Використання та застосування спеціальних психологічних знань при відшкодуванні моральної шкоди (на прикладі наслідків спричинених дорожньо-транспортною пригодою).
25. Використання та застосування спеціальних психологічних знань при ухваленні рішення щодо визначення місця проживання дитини.
26. Використання та застосування спеціальних психологічних знань в медіаційних процедурах юрисдикційного процесу.
27. Основні напрямки і форми використання психологічних знань в юрисдикційній діяльності поза межами кримінальної юстиції.
28. Судово-психологічна-експертиза та проблеми в її призначенні і тлумаченні.
29. Психологічна допомога у кримінальному провадженні.
30. Психологічна консультація у кримінальному провадженні.
31. Функціональні можливості юридичного психолога чи/або психолога у кримінальному судочинстві як спеціаліста та експерта.
32. Процесуальне керівництво як психологічна складова прокурорського менеджменту.
33. Напрями психологічної оптимізації прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва.
34. Правила та прийоми переконливого впливу прокурор при підтриманні публічного обвинувачення.
35. Засоби виразності обвинувальної промови прокурора та її емоційний вплив
36. Формування вмінь психологічного аналізу кримінальної ситуації, визначення необхідності проведення судово-психологічної експертизи та формулювання запитань для психолога-експерта.
37. Критичні періоди сексуального розвитку
38. Порушення психосексуальної орієнтації за об'єктом. та віком.
39. Види статевих злочинів та їх психопревенція.
40. Професійний відбір на навчання та службу в правоохоронні органи. Участь психолога у кадровій роботі правоохоронного органу.

«0» варіант іспитового білету з зазначенням максимальної кількості балів за кожне виконане завдання.

Кафедра цивільного та кримінального права і процесу
Дисципліна «Актуальні проблеми юридичної психології»
Другий (магістерський) рівень вищої освіти
Спеціальність 081 «Право»

Зразок білету на залік
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Освітньо-кваліфікаційний рівень – магістр
Галузь знань 08 «Право»
Напрямок підготовки 081 «Право»
Семестр IV
Навчальна дисципліна «Актуальні проблеми
юридичної психології»

БІЛЕТ № 1

1. Юридико-психологічні засади прокурорської діяльності – **20 балів**.
2. Специфіка використання психологічних знань в юрисдикційній діяльності – **20 балів**.

Затверджено на засіданні кафедри цивільного та кримінального права і процесу
Протокол № _____ від „__” ____ 2022 року

Завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу _____ **А. Б. Блага**

Екзаменатор _____ **І. В. Озерський**

Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання
(Розподіл балів за результатами вивчення навчальної дисципліни)

Денна форма

№	Вид діяльності (завдання)	Максимальна кількість балів
1	Опитування на семінарських заняттях (передбачено 4 відповіді)	4 x 5 = 20
2	Практичні завдання у формі тренінгів (передбачено виконання 6 завдань)	6 x 5 = 30
3	Наукова доповідь або презентація з проблем застосування спеціальних психологічних знань з подальшим захистом на занятті (передбачено 1)	10
	Залік	40
	Всього	100
Самостійна робота		
1	Тези доповіді на студентську конференцію	10
2	Участь у заходах неформального навчання	10

Заочна форма

№	Вид діяльності (завдання)	Максимальна кількість балів
1	Опитування на семінарських заняттях (передбачено 3)	3 x 5 = 15

	відповіді)	
2	Практичні завдання (тренінг) (передбачено виконання 2 завдань)	2 x 5 = 10
3	Контрольна робота: – теоретичні питання; – практичне завдання (тести).	35 15 20
4	залік	40
	Всього	100
Самостійна робота		
1	Тези доповіді на студентську конференцію	10
2	Участь у заходах неформального навчання	10

Критерії оцінювання:

Оцінювання (визначення рейтингу) навчальної діяльності студента з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми юридичної психології» здійснюється за модульно-рейтинговою системою.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу – це така організація навчального процесу, при якій вивчення студентом навчальної дисципліни відбувається шляхом послідовного і ґрунтовного опрацювання змістових модулів, а оцінювання якості його роботи та рівня здобутих знань, умінь і навичок здійснюється за рейтинговою системою.

Рейтингове оцінювання знань студента – це система, яка передбачає перехід від констатуючого до накопичувального статусу балів. Необхідною умовою рейтингової системи є її багатобальність.

Студентом накопичуються бали за різні форми і види роботи.

0-3 б. – усна відповідь на конкретне запитання (не репродуктивного характеру) на семінарському (практичному) занятті в процесі фронтального опитування,

0-2 б. – змістовне доповнення (мінімально – 3 хвилини),

0-2 б. – постановка та розкриття проблемного питання,

0-2 б. – складання словника основних понять і термінів (глосарію) на занятті біля дошки,

0-2 б. – тестування (5 питань),

0-0,5 б. – підготовка конспекту теми самостійної роботи,

0-3 б. – виготовлення наочності (мультимедійної презентації) з глибоким смисловим навантаженням до теми лекційного чи семінарського (практичного) заняття (за погодженням з викладачем),

0-3 б. – написання наукової доповіді або есе за тематикою ІНДЗ (вимоги: повинен мати творчий характер; написаний з використанням не тільки підручників, але й наукових статей, монографій тощо; оформлений відповідно до встановлених вимог; максимальна оцінка залежить від складності теми),

0-3 б. – пошук (підбір) та огляд літературних джерел за заданою проблематикою,

0-10 б. – написання і захист наукової доповіді з визначеної проблеми,

0-15 б. – участь у роботі студентського наукового гуртка (підготовка доповіді, участь у дебатах, оформлення стіннівки),

0-15 б. – участь у роботі студентського наукового товариства (підготовка та публікація доповіді чи участь у конференції за темою наукового гуртка кафедри),

0-15 б. – підготовка матеріалів власних досліджень до участі в науковій конференції,
0-20 б.– підготовка і розміщення публікації в наукових виданнях.

Середня оцінка за семінарське (практичне) заняття – 6 балів. Вона може не обмежуватися у разі виконання студентом творчих додаткових завдань. Обмеження вводяться з метою рівномірного розподілу балів між усіма студентами, які прагнуть отримати максимальний бал. Обов'язком викладача є забезпечення дидактичними завданнями усіх студентів, які бажають і можуть набрати максимальний бал. Викладач рівномірно розподіляє завдання між студентами.

Приклад: відповідь – 3 б. + тестування – 2 б. + завдання для самостійної роботи – 0,5 б. = 5,75 бала.

Перелік завдань для самостійної роботи наведено після кожної теми семінарського (практичного) заняття, а їх виконання є частиною оцінки з навчальної дисципліни.

Критерії оцінювання усної відповіді студента на семінарському (практичному) занятті:

5 балів ставиться, коли відповідь студента є повною, завершеною, логічно обґрунтованою. Зокрема, студент: виявляє повні, глибокі теоретичні знання, всебічно і ґрунтовно аналізує нормативно-правову базу; досконало розуміє сутність сучасних політико-правових процесів; самостійно і критично оцінює факти, явища, вільно висловлює власні думки; точно і повно посилається на чинне законодавство; виявляє творчі здібності, вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію; правильно використовує юридичну термінологію; наводить достатню кількість прикладів з юридичної практики; робить правильні висновки, добирає переконливі аргументи; чітко, ясно і послідовно відповідає на поставлені питання.

4 бали ставиться, коли відповідь студента переважно є повною, завершеною, логічно обґрунтованою. Зокрема, студент: володіє теоретичними знаннями вище середнього рівня, але допускає незначні помилки; аналізує нормативно-правову базу; розуміє сутність сучасних політико-правових процесів; самостійно оцінює факти, явища, вільно висловлює власні думки; точно посилається на чинне законодавство; виявляє творчі здібності, вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію (при цьому відповідь може бути не зовсім цілісною і послідовною, містить незначні помилки); у цілому правильно використовує юридичну термінологію; наводить в цілому достатню кількість прикладів з юридичної практики; робить у цілому правильні висновки, наводить достатні аргументи; досить чітко відповідає на поставлені питання.

3 бали ставиться, коли відповідь студента в цілому є змістовною і правильною, з певною кількістю значних помилок. Зокрема, студент: репродуктивно відтворює значну частину навчального матеріалу; аналізує нормативно-правову базу на середньому рівні, проте допускає правові помилки при її тлумаченні; розуміє сутність сучасних політико-правових процесів; самостійно оцінює факти, явища, вільно висловлює власні думки; посилається на чинне законодавство; виявляє здібності до порівняння, узагальнення, систематизації основних теоретичних положень (при цьому відповідь є недостатньо цілісною і послідовною, містить помилки); використовує юридичну термінологію, допускаючи неточності у її формулюванні; не завжди може вірно зробити висновок,

добрати переконливі аргументи та приклади з юридичної практики; не досить чітко відповідає на поставлені питання.

2 бали ставиться, коли відповідь студента в цілому є задовільною, зі значною кількістю недоліків. Зокрема, студент: володіє навчальним матеріалом на базовому рівні; репродуктивно відтворює незначну частину теоретичного матеріалу; на рівні середніх стандартів аналізує нормативно-правову базу, проте допускає суттєві правові помилки при її трактуванні; слабо розуміє сутність сучасних політико-правових процесів; вміє на елементарному рівні аналізувати, робити узагальнення, порівняння, висновки; на посередньому рівні посилається на чинне законодавство; виявляє слабкі знання юридичної термінології, допускає суттєві неточності у формулюваннях; не завжди може вірно зробити висновок, добрати переконливі аргументи та приклади з юридичної практики; слабо відповідає на поставлені питання.

1 бал ставиться, коли відповідь студента в цілому відповідає мінімальним критеріям. Зокрема, студент: володіє навчальним матеріалом на початковому рівні; репродуктивно відтворює незначну частину теоретичного матеріалу; на елементарному рівні, із суттєвими помилками аналізує нормативно-правову базу, має недостатні уявлення про сутність сучасних політико-правових процесів; вміє на елементарному рівні аналізувати, робити узагальнення, порівняння, висновки; на поверховому рівні посилається на чинне законодавство; виявляє слабкі знання юридичної термінології, допускає суттєві неточності у формулюваннях; не здатен навести приклади з юридичної практики; слабо відповідає на поставлені питання.

0 б. відповіді немає або вона абсолютно не розкриває сутності питання.

Плани семінарських занять вибудовані відповідно до плану лекції за формулою питання плану (логіка викладу) лекції = плану питань семінару. Студент має заробити (вибороти) рейтинговий бал пройшовши відповідні етапи. Відповідь має складатися з 4 – х етапів (блоків) кожен з яких оцінюється в один чи два бали та структурно виглядає так:

1. Безпосередня відповідь на поставлене запитання з лекційної теми (2).
2. Цитування вчених, що займались означеною проблемою (1).
3. Якими нормативно-правовими актами регламентується проблема визначена в означеному запитанні лекційної теми (1).
4. Яку окрему проблему ви вбачаєте у проблемі, що визначена в означеному запитанні лекційної теми (1).

Також викладач може поставити уточнюючі чи додаткові запитання в обсязі відповіді на запитання лекційної теми лише у випадку неповної чи викривленої (із суттєвими помилками) її подачі. Якщо Ви на семінарському занятті під час опитування доповнювали іншого доповідача, то при Вашій відповіді за кафедрою на питання лекційної теми Ви звільняєтесь від додаткових запитань за умови, що всі блоки запитання пройдено успішно.

Критерії оцінювання самостійної роботи:

Оцінювання самостійної роботи студента здійснюється шляхом перевірки його робочого зошита, де виконуються завдання, передбачені планом самостійної роботи, а також під час поточного тестування чи співбесіди, у перебігу яких викладач визначає загальний рівень засвоєння студентом вузлових питань кожної з тем, винесених на самостійне опрацювання (0-0,5 бала) (зокрема, під час семінарських (практичних) занять). Використання тестів для поточного контролю дозволяє раціонально використовувати

навчальний час і виключити суб'єктивний підхід до оцінки навчальних досягнень студента.

Для ґрунтовного вивчення навчальної дисципліни «Юридична психологія» слід самостійно виконати всі дидактичні завдання, передбачені її програмою та відповідним методичним забезпеченням (підготовка словника основних понять і термінів, тезовий виклад відповідей на теоретичні питання, письмове виконання практичних завдань для самостійної роботи). У додатковому контролі засвоєння студентом кожної з тем, винесених на самостійне опрацювання, потреби не має, оскільки цю функцію виконує рубіжний контроль (поточна модульна контрольна робота). У ній рівномірно представлений увесь навчальний матеріал змістового модуля.

Тестове завдання: правильність обраного варіанту відповіді, коли бал виставляється шляхом підрахунку правильних варіантів відповіді.

Теоретичне завдання: обґрунтованість, ступінь розкриття сутності питання, логічна завершеність викладу матеріалу, психологічна та юридична грамотність, посилання на нормативно-правові акти та наукові статті.

100-90 % - відповідь на теоретичне питання обґрунтована, тема повністю розкрита, текст логічно побудований, є посилання на діюче законодавство та наукові статті (не менше 3)

89-75% - аналогічний критерій, проте посилань на наукові праці менше 3

74-50% - відповідь недостатньо повна, є певна кількість стилістичних та незначних змістовних помилок, використання 1 наукової статті

49-20% - відповідь неповна, порушена логіка викладу матеріалу, є змістовні помилки, описовість

19-0% - відповідь неповна, порушена логіка викладу матеріалу, є змістовні помилки, використання застарілої законодавчої бази, явні ознаки того, що матеріал скачаний з інтернету.

Наукова доповідь: новизна змісту; обґрунтованість вибору джерел; ступінь розкриття сутності питання; уміння працювати з дослідженнями, аналітичною літературою, систематизувати й структурувати матеріал; наявність авторської позиції, самостійність оцінок і суджень; стильова єдність тексту; дотримання вимог до оформлення. Для написання наукової доповіді необхідно опрацювати значну кількість літератури, не менше 10 джерел, відповідні законодавчі акти, лекційний матеріал тощо. При цьому доцільно на підставі аналізу джерел робити нотування, висновки. Це стосується і періодичної преси, і підручників. Це допоможе скласти план наукової доповіді.

100-90% - новизна змісту; обґрунтованість вибору джерел; ступінь розкриття сутності питання; уміння працювати з дослідженнями, аналітичною літературою, систематизувати й структурувати матеріал; наявність авторської позиції, самостійність оцінок і суджень; стильова єдність тексту; дотримання вимог до оформлення. Для написання наукової доповіді необхідно опрацювати значну кількість літератури, не менше 10 джерел, відповідні законодавчі акти, лекційний матеріал тощо.

89-75% - ті ж критерії, проте відсутня авторська позиція, самостійність суджень.

74-50% - порушення вимог до оформлення, порушення логіки викладу матеріалу, описовість роботи, менша, ніж 10 кількість джерел.

49-20% - тема не розкрита повністю, є спроби вийти за межі теми через прогалини в базових знаннях, порушення вимог до оформлення, порушення логіки викладу матеріалу, описовість роботи, менша, ніж 10 кількість джерел

19-0% - грубі помилки в викладенні матеріалу, використання застарілих джерел та законодавчої бази. Відсутня логіка викладу, не дотримані вимоги щодо оформлення, відсутні посилання на наукову літературу. Ознаки повного плагіату.

Критерії оцінювання наукової доповіді: вступ, у якому визначено актуальність запропонованої проблеми; основна частина, в якій стисло розкривається наукова ідея автора, її теоретичне та практичне обґрунтування та авторське бачення проблеми; висновки та рекомендації щодо подальшого вирішення проблеми; системність і лаконічність викладення матеріалу, уміння вести наукову дискусію; цілісність і логічність представленого матеріалу. Максимальна оцінка – 6 балів.

Критерії оцінювання презентації: змістовність матеріалу, повнота розкриття теми, здійснення аналізу проблеми, наведення статистичних даних, наявність візуального супроводу слайдами (відео- та аудіо файлами за бажанням студентів); дотримання обмежень часу; якість усної доповіді; ступінь висвітлення всіх поставлених завдань та наявність власних висновків; оригінальність ідеї, уміння вести наукову дискусію; цілісність і логічність представленого матеріалу. Максимальна оцінка – 5 балів.

Критерії оцінювання тез доповіді: актуальність проблеми, ступінь розкриття предмету дослідження, наявність узагальнень альтернативних теоретичних підходів в межах досліджуваної проблеми, обсяг та якість опрацьованих інформаційних джерел, стильова єдність тексту, наявність наукової новизни, дотримання вимог академічної доброчесності, оформлення використаних джерел відповідно до ДСТУ 8302:2015. Максимальна оцінка – 10 балів.

Критерії оцінювання участі у заходах неформального навчання: відповідність теми заходу тематиці навчальної дисципліни, за узгодженням з викладачем, наявність сертифікату про участь у відповідних заходах. Максимальна оцінка – 10 балів.

Критерії оцінювання контрольної роботи: теоретичне питання – обґрунтованість, ступінь розкриття сутності питань; уміння працювати з дослідженнями, юридичною літературою, систематизувати й структурувати матеріал; логічна завершеність викладу матеріалу; юридична грамотність, посилання на нормативно-правові акти та наукові статті; **практичне завдання** – встановлення правового змісту наведених в умовах завдання фактичних обставин; формулювання власної правової оцінки у відповідній формі; обґрунтування здійсненої правової оцінки, посилання на нормативно-правові акти; логічність та послідовність вирішення практичного завдання. Максимальна оцінка – 5 балів.

Критерії оцінювання на заліку:

- оцінкою в межах «1-59» балів оцінюється відсутність відповіді на поставлене запитання або кілька запитань, але не відмову студента давати відповідь (в таких випадках викладач зобов'язаний надати спробу студенту відповісти, змінивши запитання або форму перевірки знань); виставляється «незараховано»;

- оцінкою в межах «60-100»; виставляється «зараховано».

**Система нарахування додаткових балів за видами робіт з вивчення навчальної
дисципліни
«Актуальні проблеми юридичної психології»**

Форма роботи	Вид роботи	Бали
1. Навчальна	1. Написання і захист наукової доповіді з визначеної проблеми.	0-10
	2. Виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань підвищеної складності	0-15
2. Науково-дослідницька	1. Підготовка матеріалів власних досліджень до участі в науковій конференції.	15
	2. Участь у роботі студентського наукового товариства (підготовка доповіді, участь у дебатах, оформлення стіннівки).	15
	3. Участь у роботі наукового гуртка кафедри (підготовка та захист матеріалів наукової доповіді).	15
	4. Підготовка публікації в наукових виданнях.	15
	5. Оформлення сценарного плану дидактичної гри з психологічного опосередкування права.	15
3. Інші	Участь у заходах неформального навчання	20
Разом		*120

* Максимальна кількість додаткових балів – 20

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

А

Агресивність — хворобливе прагнення до нападу, і завдання травми (фізичної чи моральної) окремій особі, групі осіб чи всім оточуючим.

Агресія — індивідуальна чи групова поведінка, дія, спрямована на завдання фізичної чи психологічної шкоди або на знищення іншої людини чи групи осіб.

Адаптація — пристосування, зміна чутливості органів, чуття під впливом діючого на них подразника.

Актив — найдіяльніша, енергійна, активна і досвідчена частина колективу (групи, команди тощо).

Анкета — опитувальний бланк для одержання відповідей на наперед складену систему запитань.

Анкетний метод — у психології письмове (іноді усне) опитування значного кола осіб за певною схемою (анкетною), яке ставить за мету зібрати масовий (переважно орієнтовний), згодом статистично оброблений матеріал для вирішення деяких психологічних завдань.

Антипатія — почуття, яке характеризується неприязню, іноді навіть відразою до когось або до чогось.

Апатія — психічний стан людини, при якому виявляються індіферентність, байдужість, відсутність інтересу до навколишнього, пасивність.

Атестація — визначення професійної кваліфікації прокурорського працівника, характеристика його особистих здібностей, переваг та недоліків, а також офіційний документ, що містить таку характеристику.

Афект — відносно короткочасний і максимальний за інтенсивністю стан (лють, жах, відчай, екстаз тощо), під час якого знижується ступінь самовладання: дії та вчинки здійснюються за особливою емоційною логікою, а не за логікою розуму.

Б

Бажання — мотив діяльності, що характеризується усвідомленістю якихось потреб.

Бар'єр психологічний — мотив, що заважає виконанню певної діяльності або дії.

Бар'єр смисловий — непорозуміння між людьми, що є наслідком того, що одне й те саме явище має для них різний зміст.

Бесіда — спілкування (наприклад, з воїном) з метою зняти нервову перенапруженість, дістати необхідну інформацію.

В

Валідність — міра відповідності результатів дослідження об'єктивним зовнішнім критеріям.

Взаємини — ставлення людей один до одного.

Взаємодія — взаємний зв'язок предметів, явищ, обумовленість один одним, узгодженість дій.

Взаємодією слідчого з органами дізнання слід розуміти організований у відповідності до діючих законів та підзаконних нормативних актів, психологічно обумовлений процес офіційного співробітництва шляхом доцільного поєднання методів і засобів, притаманних цим підрозділам, на основі взаємодопомоги і взаєморозуміння, з метою успішного вирішення завдань кримінального судочинства (За І.В. Озерським).

Взаємодопомога визначається нами як процес знайдення оптимальних шляхів розкриття і розслідування злочинів на основі взаємного обміну інформацією, силами, діями та засобами сприяння, що є в розпорядженні взаємодіючих підрозділів і регламентовані законом (За І.В. Озерським).

Взаєморозумінням слід розуміти сприймання зовнішніх ознак партнера по спілкуванню та зіставлення їх з його особистісними характеристиками, інтерпретацію на цій підставі його поведінки (За І.В. Озерським).

Взаємодія аналізаторів — обопільний вплив аналізаторів, що спричинює підвищення або зменшення чутливості.

Взаємодія навичок — вплив навиків, раніше засвоєних, на вироблення інших; нових навиків.

Взаємодії теорія — ідеалістична теорія (один із проявів дуалізму в психології), що вивчає вплив психічних факторів на фізичні і навпаки.

Вибірковість сприйняття — властивість сприйняття виділяти «фігуру з фону», що визначається спрямованістю або досвідом особистості, волею або особливостями об'єкта, що сприймається.

Вивчення — засвоєння знань, пізнання в результаті дослідницької діяльності.

Відчуття — відображення мозком окремих властивостей або якостей предмета і явищ об'єктивного світу, а також станів організму при безпосередньому впливі подразників на відповідні органи чуття.

Г

Гнів — психічний стан людини, який проявляється у підвищенні процесів збудження кори головного мозку, спричинених деякими негативними чинниками.

Д

Дебати — дискусія, обмін думками на зборах, засіданнях.

Душа — сукупність психічних явищ, здатних управляти високоорганізованою матерією.

Е

Ейфорія — стан піднесеного настрою, безтурботності, радості, що не відповідає об'єктивним умовам.

Екセス — крайній прояв чогось, надмірність; порушення нормального перебігу явища або процесу.

Емоції — особлива форма психічного відбиття дійсності в людині чи тварині, що проявляється у вигляді задоволення або незадоволення, радості, печалі тощо.

Емоційна пам'ять — запам'ятовування та відтворення почуттів.

Емпатія — здатність людини розуміти переживання іншої людини, а також співчувати їй, співпереживати, співдіяти.

Є

Єдність свідомості — об'єктивна влада людської свідомості, яка виявляється в об'єднувальній діяльності психічного апарату.

Ж

Жестів мова (мова кінетична, мова лінійна) — система жестів і рухів тіла, яка використовується як засіб спілкування поряд із звуковою мовою або замість неї у побутовому спілкуванні.

Забування — процес, що призводить до втрати чіткості закріпленого в пам'яті матеріалу, до зменшення обсягу запам'ятовуваного, до помилок відтворення і до цілковитої неможливості пригадати, а в крайніх випадках — навіть пізнати те, що було в минулому досвіді людини.

Загальна психологія — розділ психології, що вивчає найзагальніші закономірності психіки людини та методи їх дослідження.

Закон — необхідне, суттєве, стале відношення між явищами, предметами, структурними елементами системи.

Залік — вид перевірки знань учнів за великими розділами теоретичних курсів і по предметах, у вивченні яких переважають практичні заняття.

Запам'ятовування — один з головних процесів пам'яті, в основу якого покладено утворення тимчасових зв'язків, здатних у майбутньому знов активізуватися.

Звичка — усталений спосіб поведінки, сформований внаслідок кількаразового повторення дії.

I

Індивід (неподільне) — окрема людина як особа, яку взято ізольовано із суспільства.

Інтелект — розум, загальна пізнавальна здатність, що визначає готовність до засвоєння, збереження, розвитку та використання знань, досвіду, а також до розумної поведінки у проблемних ситуаціях.

K

Казус — випадок, як правило, смішний і заплутаний.

Комунікабельність — здатність до спілкування з іншими людьми, товариськість, сумісність (здатність до спільної праці).

Конфлікт — зіткнення протилежних інтересів, поглядів, спрямувань, крайнє загострення суперечностей, що призводить до боротьби.

L

Лекція — розгорнуте теоретичне міркування.

Лідер — член групи, який у складних ситуаціях здатний суттєво впливати на поведінку решти учасників.

M

Медична психологія — галузь психології, яка вивчає закономірності функціонування психіки людей в умовах виникнення та перебігу захворювань, а також відновлення їхнього здоров'я.

Меланхолік — тип темпераменту, що виявляється у високій чутливості, вразливості психіки, схильності до тривалих переживань, деякій відлюдкуватості, у хворобливому реагуванні на труднощі, невдачі, недостатній ініціативності тощо.

Меркантильний — гендлярський, дріб'язково-ощадливий.

Мета — передбачення у свідомості результату, на здобуття якого спрямовано діяльність окремої людини, групи або всього суспільства.

Метод — система прийомів для досягнення поставленої мети (наприклад, навчання, управління, художньої творчості тощо).

Методологія — система принципів і варіантів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності.

Методи виховання — сукупність засобів і прийомів педагогічного впливу на воїнів та військові підрозділи з метою формування в них високих ідейних, морально-бойових і психологічних якостей.

Методи навчання — способи спільної роботи викладача і тих, хто навчається, з допомогою яких досягається оволодіння знаннями, уміннями та навичками.

Мислення — процес відображення у свідомості людини складних зв'язків і стосунків між предметами та явищами об'єктивного світу (форми прояву: наочно-образне, оперативне, практичне, продуктивне, сенсомоторне, теоретичне).

Мова — суспільно зумовлена система звукових, словесних і граматичних засобів, що склалася історично і служить засобом спілкування в даному суспільстві.

Моральність — правила поведінки, які визначають ставлення людей до суспільства, до інших людей.

Мотиви — сила, що спонукає людину до постановки мети, а також до дій і вчинків для досягнення цієї мети.

Мотивація — сукупність потреб і мотивів, які спонукають (наприклад, воїна) до активних дій у певному напрямі.

Моторна пам'ять — запам'ятовування, збереження та відтворення рухів, їх величини, амплітуди, швидкості, темпу, послідовності.

Н

Навіюваність — особлива піддатливість людини впливові оточуючих її людей без критичної оцінки такого впливу.

Навіювання (сугестія) — психологічний вплив однієї людини на іншу, що має на меті актуалізацію або зміну певних установок, ціннісних орієнтацій чи вчинків людини, яка виступає об'єктом Н. У вужчому розумінні при Н. у сприйнятливої до Н. людини певна дія викликається не в результаті логічних міркувань, а переважно шляхом зовнішнього провокування у свідомості уявлення про її настання.

Намір — вольовий процес, який характеризується готовністю діяти у певному напрямі.

Настрій — відносно тривалий психічний стан душевної орієнтованості людини, в основі якого лежить емоція (позитивна чи негативна, але не нейтральна).

О

Орієнтація — вміння розібратися в навколишній обстановці, обрати необхідний напрям тощо.

Освіта — сукупність систематизованих знань, умінь, навичок, поглядів і переконань, а також необхідний рівень розвитку пізнавальної або практичної підготовки, що досягається у процесі навчально-виховної роботи.

Особистість — конкретна людина, представник певного суспільства, колективу, який відрізняється індивідуальними біологічними та психологічними властивостями і займається якоюсь діяльністю.

П

Пам'ять — закріплення, збереження в мозку того, що відбувалося в минулому людини.

Пам'ять довгочасна — процес тривалого збереження у пам'яті об'єктів, що раніше запам'ятовувалися.

Пам'ять недовгочасна (оперативна) — вид пам'яті, що обіймає процеси запам'ятовування, збереження і відтворення інформації, яка відпрацьовується під час вирішення тих або інших завдань.

Педологія — наука про дітей; не є цілісною теорією, обіймає набір психологічних, біологічних і соціальних концепцій щодо розвитку дитини.

Перцепція — безпосереднє чуттєве (зорове, слухове, нюхове тощо) відбиття дійсності у відчуттях і сприйнятті.

Подив (здивування) — інтелектуальне почуття; що характеризується переживанням вражень від чогось надзвичайного, незрозумілого, грандіозного.

Придатність — етичне та психологічне поняття, в якому зафіксовані явища про цінність людини як індивідуума. В психологічному плані придатність є формою впливу та прояву самоосвіти й самоконтролю, на яких ґрунтується вимогливість людини до самої себе.

Пристрасть — сильне, глибоке, стійке і тривале емоційне почуття людини до певного об'єкта.

Професійна підготовленість — ступінь відповідності сукупності знань, умінь і навичок спеціаліста заданим службовим функціям, які пов'язані з його професією (фахом).

Професійно-психологічна підготовка прокурорських працівників - комплекс взаємопов'язаних заходів, які спрямовані на формування та розвиток у прокурорсько-слідчих працівників психологічних якостей та станів, які відповідають вимогам оперативно-службової діяльності та забезпечують її ефективне виконання.

Професія — рід діяльності, занять, який потребує певної підготовки.

Профорієнтація — система заходів, спрямована на надання допомоги молоді в обраній професії.

Профвідбір (професійний відбір) — система організаційних і методичних заходів щодо відбору людей для професійного навчання або певної трудової діяльності.

Психіка — здатність високоорганізованої матерії — мозку відображати об'єктивну дійсність у формі відчуттів, уявлень, думок та інших суб'єктивних образів об'єктивного світу.

Психічні явища — усе різноманіття проявів суб'єктивного, психіки людини.

Психічний стан — певний, тимчасовий рівень цілісного функціонування психіки людини, що безпосередньо впливає на характер і ефективність діяльності особистості.

Психологічний словник — об'єктивований і матеріалізований у вигляді книги тезаурус психологічної науки.

Психологія соціальна — галузь психологічної науки, що вивчає закони взаємодії психологічних і соціальних факторів різних соціальних груп, форми групового спілкування і взаємодії.

Психологія прокурорської діяльності — самостійний напрямок знань у галузі юридичної психології, що вивчає психологічні явища, механізми та закономірності, пов'язані з прокурорсько-слідчою діяльністю, реалізацією конституційних функцій органів прокуратури, психологічні аспекти особистості прокурорсько-слідчих працівників, поведінки та взаємодій у сфері правозастосування (За І.В. Озерським).

Р

Садизм — статеве збочення, що виявляється у намаганні заподіяти біль партнерові; патологічна пристрасть до жорстоких вчинків, катування.

Сангвінік — тип темпераменту, який відрізняється рухливістю, врівноваженістю, силою нервових процесів.

Свідомість — найвищий рівень розвитку психіки і форма відбиття дійсності, що властиві тільки людині.

Скепсис — недовіра, сумнів.

Сміх — характерна міміко-звукова реакція.

Спілкування — один з універсальних способів прояву групової форми буття людей, необхідний елемент їхньої групової діяльності.

Спостереження — метод дослідження предметів і явищ об'єктивної дійсності, який полягає в їх навмисному та цілеспрямованому сприйманні.

Спостережливість — риса особистості, яка полягає в постійній спрямованості її сприймання на певне явище природи, суспільства, техніки тощо.

Т

Темперамент — властивості індивіда, що проявляються в особливостях динамічних характеристик психічної діяльності.

У

Уява (фантазія) — складний психічний процес, що полягає у створенні людиною нових уявлень, образів, думок, які ніколи в цілому не сприймалися людиною, а лише виникли на базі її попереднього досвіду.

Уявлення — чуттєво-наочний образ предметів чи явищ дійсності, який зберігається і відтворюється у свідомості і за відсутності безпосереднього впливу самих предметів на органи чуття.

Ф

Фантазія — 1) сильно розвинута уява, здатність створювати уявлення та розумові ситуації; 2) мрія, вигадка, нереальність.

Флегматик — тип темпераменту, що характеризується врівноваженістю, рухомістю, але відносно високою силою нервових процесів, що в психологічному плані проявляється в уповільнених темпах психічних процесів, спокої, усталеності інтересів і прагнень людей з даним типом темпераменту.

Фрустрація — психічний стан, що розвивається через дію фрустратора — об'єктивних чи суб'єктивних труднощів, переборення яких неможливе чи ускладнене.

Х

Характер — цілісна і стійка індивідуальна своєрідність людини.

Холерик — тип темпераменту, що характеризується швидкістю дій, сильними, швидко виникаючими почуттями, які яскраво виражаються в мові, жестах, міміці.

Ц

Цинізм — презирливе ставлення до загальноприйнятих норм моралі, поведінки.

Ч

Чутки — масовидне явище міжособистісного обміну викривленою, емоційно забарвленою інформацією.

Чуттєвість — психофізіологічна функція аналізатора, яка відбиває його стан у вигляді суб'єктивних сигналів і переживань.

Ш

Швидкість мислення — здатність людини за мінімально короткий час сконцентрувати всі відомості про предмет або явище, що є в неї, проаналізувати їх і зробити обґрунтований висновок.

Щ

Щастя — почуття найвищого задоволення своїм буттям (пасивне щастя) або результатами своєї діяльності (активне щастя).

Розділ 6. Рекомендовані джерела інформації

I. Міжнародні договори, нормативно-правові акти, судова практика :

1. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Висновок Конституційного Суду України від 31.10.2019 року, № 4-в/2019 у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004v710-19>(дата звернення: 11.12.2019).
3. Типовий закон Комісії Організації Об'єднаних Націй по праву міжнародної торгівлі про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру від 24.06.2002. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_117
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 липня 2012 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
5. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>
6. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
7. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України* від 03.10.2003. 2003. № 40. Ст. 356.
8. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135
9. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України* від 02.05.2003. 2003. № 18. Ст. 144.
10. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.17 р. № 2147-VIII. Верховна Рада України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/2147-19>
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073-X від 07.12.1984 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1984. № 51. Ст. 1122.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651 – VI. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
13. Кримінальний кодекс України від 5 квітня / Міністерство юстиції України. К.: Юрінком Інтер, 2001. 239 с. (Кодекси України № 1 / 2001).
14. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 40. Ст. 356.
15. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 29. Ст. 367.
16. Про концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10.05.2006. *Урядовий кур'єр* від 24.05.2006. № 95.
17. Рекомендація комітету міністрів ради Європи державам-членам «Про медіацію в кримінальних справах». *Відновне правосуддя в Україні: Щоквартальний бюлетень*. 2005. № 1-2. С. 50-53.

18. Про соціальні послуги [URL] : **Закон** від 19 червн. 2003 р. № 966-IV / **Верховна Рада України**. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/966-15>

19. Про затвердження плану заходів на 2013-2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг розпорядження від 13 березн. 2013 р. № 208-р . URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/208-2013-p/paran12#n12>

20. Програма діяльності Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02 квітня 2020 р., № 270. Офіц. портал КМУ. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-programi-diyalnosti>

II. Підручники, посібники, науково-практичні коментарі, монографії, дисертації тощо:

Базові новітні:

21. Судові промови адвокатів України : / Редкол.: В. В. Медведчук (голова) та інші. Київ : Ред. журн. «Адвокат», 2000. Кн. 1. 216 с. URL : https://shron2.chtyvo.org.ua/Zbirka/Sudovi_promovy_advokativ_Ukrainy.pdf.

22. Еникеев М. И. Основы юридической психологии: Учеб. Москва: НОРМА, 2009. 448 с.

23. Казміренко Л. І. Юридична психологія. Словник. Київ : ТОВ «Кондор», 2008. 224с.

24. Коновалова В. С., Шепитько В. Д. Основы юридической психологии: Учеб. Харків : Одиссей, 2006. 352с.

25. Казміренко Л. І., Моїсєєва Є. М. Юридична психологія: Підручник. Київ: КНТ, 2007. 360с.

26. Шепитько В. Ю. Психологія судової діяльності: навч. посіб. Харків : Право, 2006. 160 с.

27. Козляковський П. А. Юридична психологія : навч. посіб. Миколаїв: Вид-во «Дизайн і поліграфія», 2006. 424 с.

28. Васильев В. Л. Юридическая психология : Учебник. 3 - е изд. СПб: Издательство "ПИТЕР", 2000. 624 с.

29. Озерський І. В. Юридична психологія (підбір та підготовка фахівців-правоохоронців) : [наук. - практ посіб.]. К.: Талком, 2014. 182 с.

30. Озерський І. В. Актуальні проблеми юридичної психології : навч. посіб. Миколаїв : ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 320 с.

Базові інші:

31. Озерський І. В. Організація соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими в пенітенціарних установах України у контексті прокурорського нагляду. Економіка. Фінанси. Право. № 12. 2016. С. 31 – 34.

32. Озерський І. В. National police of Ukraine: Issues of personnel policy and legal regulation. Часопис Київського університету права. Київ. 2016. № 4. С. 70–73.

33. Озерський І. В. Фаховий відбір кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України у світлі проекту Закону України «Про Конституційний Суд України» (реєстр. № 5336-1 від 17.11.2016 р.). Економіка. Фінанси. Право. № 4 / 2017. С. 35 – 38.

34. Озерський І. В. The National school of judges of Ukraine: legal and psychological content of professional judges training. *Економіка. Фінанси. Право.* № 2. 2017. С. 53 – 57.

35. Озерський І. В. Проблеми юрисдикційного процесу України: наука і практика : Вибр. наук. праці. Київ: ТОВ “Копі-Центр”. Полтава, Ч. І. 2018. 202 с.

36. Озерський І. В. Психологічна складова застосування процедури медіації в цивільному судочинстві. *Економіка. Фінанси. Право.* № 2. 2019. С. 17–22.

37. Озерський І. В. Проблеми юрисдикційного процесу України: наука і практика : навч. посібник. Миколаїв.: ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 218 с.

38. Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України : навч. посібник. Миколаїв.: ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 250 с.

39. Озерський І. В. Правові позиції ЄСПЛ у контексті психологічного опосередкування права. *Економіка. Фінанси. Право.* № 11. 2018. С. 16 – 21.

Допоміжні:

40. Озерський І. В. Відшкодування моральної шкоди у цивільному судочинстві. *Економіка. Фінанси. Право.* № 10. 2018. С. 27 – 30.

41. Озерський І. В. Експертиза у галузі права як нова форма застосування спеціальних знань юридичного психолога. «Юридичний науковий електронний журнал». Запоріжжя. 2019. № 30. С. 233-236.

42. Озерський І. В. Юридична психологія – галузь юридичної та психологічної науки! Актуальні проблеми національного законодавства : зб. матер. всеукр. наук.–практ. конф. Кропивницький, 2020. С. 11-14.

43. Озерський І.В. Психологія фахового спілкування в юридичній діяльності. Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі : матер. III міжнар. наук.–практ. конф. (м. Суми, 29 травн. 2020 р.). Суми, 2020. Т. 1. С. 254 – 257.

Інформаційні ресурси:

44. Науковий вісник НАВС. Доступу до сайту: URL : <http://www.naiu.kiev.ua/tlc/pages/biblio/visnik>

45. Електронна бібліотека психології. Доступу до сайту: URL : http://gumer.info/bibliotek_Buks/Psixot/Index.php

46. Психологічний словник. Доступу до сайту: URL : <http://amazon-kat.narod.ru>

47. Юридична психологія. Доступу до сайту: URL : <http://yurpsy.fatal.ru/>

48. Світ психології. Доступу до сайту: URL : <http://psychology.net.ru/>

49. Оптичні ілюзії та феномени. Доступу до сайту: URL : <http://www.psy.msu.ru/illusion/>

50. Озерський І. В. Юридична психологія (підбір та підготовка фахівців-правоохоронців) : [наук. - практ посіб.]. URL : <http://vns.puet.edu.ua/course/view.php?id=429>

51. Озерський І. В. Актуальні проблеми юридичної психології : навч. посіб. / І. В. Озерський. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 300 с. URL :

<https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/45>

Додаток 1
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ
ДО ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ (ТРЕНІНГУ)

Розв'язати тестові завдання:

№	Навчальний елемент	Тестові завдання	Відповідь
1.	Найважливішим компонентом психологічної структури обвинувальної промови прокурора є:	а) Пізнавальна; б) Емоційна; в) Комунікативна.	
2.	В ораторському мистецтві прокурора частіше всього використовується:	а) розмовно-побутовий (розмовний) стиль мовлення; б) офіційно-діловий стиль мовлення; в) літературно-художній та науковий стиль мовлення.	
3.	Головне завдання прокурора в обвинувальній промові на суді:	а) Аналіз особистості обвинуваченого; б) Доведення до присутніх складу злочину; в) Кваліфікований аналіз доказів.	
4.	Психологічно складним елементом прокурорської діяльності в суді є:	а) Вплив присутніх; б) Полеміка із захистом; в) Погляд підсудного.	
5.	Основні типи емоційних станів прокурора під час виголошення обвинувальної промови:	а) Емоційний тон відчуття, емоційний відгук; б) Емоційний тон відчуття, емоційний відгук, настрій, стрес, афект, фрустрація; в) Емоційний тон відчуття, емоційний відгук, конфлікт, афект, фрустрація.	
6.	До якого виду вольового акту відноситься виступ прокурора з	а) простий вольовий акт;	

	обвинувальною промовою в суді?		<i>б) складний вольовий акт; в) особливо складний вольовий акт; емоційний вибух, складний вольовий акт, помірний вольовий акт.</i>
7.	З якого психологічного компоненту повинна розпочатися обвинувальна промова прокурора?		<i>а) конструктивного; б) виховного (соціального); в) інтуїтивного.</i>
8.	Особливістю професійного спілкування прокурора є:		<i>а) регламентація спілкування правовими нормами; б) напруженість спілкування; в) вплив соціально-психологічного клімату.</i>
9.	Найбільш переконливою обвинувальна промова в якій:	є	<i>а) переважають психологічні елементи; б) переважають логіко-юридичні елементи; в) логічні і психологічні елементи рівнозначні.</i>
10.	Обвинувальне переконання має дві основні позиції:		<i>а) доказування–логічний аспект, навіюваність-психологічний аспект; б) доказування-соціальний елемент, сугестія-психичний аспект; в) доказування-правовий режим, навіювання-психопатологічний аспект.</i>

11.	Чи можна змінювати тональність обвинувальної промови?	а) Так; б) Ні; в) Тільки під час судової наради.	
12.	Під час виголошення обвинувальної промови погляд прокурора повинен бути зосереджений на:	а) Обвинуваченому, адвокаті, присутніх в залі; б) Обвинуваченому, судді; в) Обвинуваченому, потерпілому.	
13.	Дії прокурора-обвинувача при зустрічі погляду з адвокатом:	а) відвернути погляд; б) передивитись; в) одягти окуляри.	
14.	Чи допустима шаблонність обвинувальної промови прокурора в суді?	а) Так; б) Ні; в) Інколи.	
15.	Чи можливо залучити спеціальні знання психолога до підготовки обвинувальної промови?	а) ні, адже це суперечитиме нормам КПК України; б) так, але в статусі судового експерта; в) так, у випадку насильницького, травмую чого змісту промови.	
16.	Конфліктні ситуації, що виникають під час виступу прокурора в суді, можна умовно розподілити на:	а) внутрішні та зовнішні; б) вертикально-зовнішні; в) посередні.	
17.	Участь фахівця-психолога у кримінально-процесуальній діяльності регламентується:	а) ст. 83 КПК України; б) ст. 71 КПК України; в) ст. 360 КПК України.	
18.	Чи можуть консультації фахівця-психолога долучатися до матеріалів кримінального провадження, і в якому вигляді:	а) Ні; б) Так, в порядку ч. 2 ст. 105 КПК України у вигляді письмового роз'яснення; в) Так, в порядку ч. 2 ст. 84 КПК України у вигляді висновку.	

19.	Консультації фахівця-психолога містять:	а) довідкову інформацію; б) правову інформацію; в) соціально-правову значущість.	
20.	У випадку суперечки з адвокатом під час виголошення обвинувальної промови прокурору доцільно застосувати такі прийоми психологічного впливу:	а) фізична сила та психопресінг; б) переконання та навіювання; в) парапсихологія та гіпноз.	

Шкала оцінювання:

Від 0 до 8 бал. – «Вам ще потрібно удосконалювати свої практичні навички»; від 9 до 15 бал. – «У вас все добре з навичками усного мовлення в службово-визначених ситуаціях спілкування»;

від 16 до 20 бал. – «Ви чудовий оратор».

Дякую за участь)